Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетараш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«Свет» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● КIИРАНДИ, 4 ЯНВАРЬ, 1981 ШУ. ● № 2 (6268). ● Мах 2 кепик.

КОММУНИСТИЙ ЛОАРХIАМЕ ДЕКХАРАШ

Идейно-политически хьакъхьа боарам тIа, шеррача партийни демократе хьалечанкхъьлар XVII Нохч-ГIалгIай областной партийни организаце конференци. Цо хьахьекхар партен халкъен йохаргIоаца цхьоагIо, кхотадалар. Конференце делегаташа республика беррагача къахьегамхой дагардар дувцаш чIоагIа къоабалъйир Коммунистически парте чуреи арахьарен политика, цун Центральни Комитето, лоакъост Л. И. Брежнев парте латтача Политбюрос беш бола бехкха а дукхача оагIорахьара а болх. КПСС обкома хьалхарча секретара нов. А. В. Власова ячча парте Нохч-ГIалгIай обкома отчетни доклада тIех делегаташа къамаьлаш дешш мIоаргга анализ йир тIеххьарча шиъ шерен иттлагIча пятилетки итогий, къоастадир республика социально-экономически дегIайоалара аргIанара декхараш. Производства эффективности балха дикали айеча холуш доккхий хIамаш нарегIдийнача партийни организацей опыт хьагулйир. Бе боагIача тайпара мах бир кхоачамбоацарийи ца деш дитарийн. КПСС ЦК октябрьски (1980 ш.) Пленумо яхара анализ йир партийни комитетийн юххьанцарча партийни организацей балха стилен методийи, партийни вахара нормаш лелаяра, кадраш дIакийсъярен хьалхейрен дешай. АргIанара кхоачаше деза декхараш белгал а доахаш йийцар «1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегIайоалайра керттера лостамаш» яха парте XXVI съездага йола КПСС ЦК проект, республика вахара ерригa оагIонаш, организационно-партийни партийно-политически балха дерригa лостамаш чулоацаш йола проблемаш.

Областной партийни организаце лерра гIа болх баьб республика хIама тьахкозна низаш дегIадоалара, промышленностен юрта боахамен эффективности балха дикали айяра тIаберзабеш, яхаш белгалдоахар конференце. Шерра социалистически ахь йоаржалр, партийни организацей организаторски болх тоабар, производстваи планировани елгеи доал делгеи эргадоахаш тоадер, Iилма-технически прогресси дикагIйола опыти балха юкъекхувлар бахьен долаш республика промышленносто хенал хьалха, 17 декабре, кхоачалъйий продукци массала йиккхара пхе шера плам. Заданел совгIа арахийцай 80 млн. сома мехха гаргга продукци. Продукце дикал айяй. Пятилетка йоалаеча дейа 6,5-аза дукхагIа хиний паччахьалкхен дикала Знак йолаш арахеца изделеш. Сихха дегIанхай мехкдаьттахимически, машиностроени, яйга, хьуни хьу чакхйоахен, микробиологически промышленность. ДIахо дегIаенай транспорти бузамк. Балха тIа дика толамаш даьхад дукхача производственни коллективаша.

Республике лерригIа дIайихьий пхоте оттаяь юрта боахам комплексно дегIабелабара программа. Цо торо елар лаьттанцарен хьайбай продукци дукхагIа яха а паччахьалкхенга йохка а. ЧIоагIъеннай колхозийн совхозийн материально-технически база, хIоаргденнад юртбоахама производствана специализаци концентраци елга, дукха балхаш даьд лаьттанашта мелиораци еши хий декхаши. Цу дерригe а йиш хилийтар юрта боахама дукхагIдола доакъош дегIадоаладе, валоеи продукци дукхагIа яккха, хьалххеча юртбоахама культурий хьувкъам, хьайбай продуктивность айа. Республико кхоачалъьай керттера юртбоахама продукташ йохкера пхе шера планаш.

Чакхйоахаш я капитальни гIирсаш дара йоккха программа. Республика халкъа боахамга дIаяхийтай 2 миллиард сом гаргга капитальни вложенеш. Хьалдаьд дукха цIенош, школаш, культпросветучрежденеш, тоадаьд къахьегамхошта торгови, дарбан, бытовой гIулакхаш делга, айденнад къахьегамхой хьал-торо.

Бакъда, карагIдаьккхачун критически мах а беш областной партийни конференце чIоагIа уйла тIахийтар къоастадаьза долча дешашта, кхоачамбоацарашта, ца деш дитарашта. Халкъа боахаме бизза найда эцаш производства эффективность лакхъяра, балха дикал тоаяра, къахьегама овсарле айяра, бухеоцаш хьахула хьоккимаш доккхагIа хилара йолаш йолча торонех. Дукха балхаш де хезам да продукце дикал дIахо айяра. ХIаьа а дукха я паччахьалкхен дикала Знак йола продукци аIаьа а ара ца хецаш йола предприятеш. Валоеи продукци арахецара контрольни цифраш кхаьчац республика. Къаьстта чIоагIа тIехьаясаш я «Чеченингушвино», «Промстройматериалы» объединенеш, дулхе комбинат, заводаш шекар доаккхер, «Трансмаш», цементни, моттигерчен клаччийи промышленносте предприятеш.

Къахьегама овсарле лакхъяр санна болча хьокхама задание кхоачалъьац. ПланагIа доагIачул дукхагIа хIама дIаяхийтад продукци арахецарга.

ХIана а болаш ба предприятешта кулгалдара къаьнара методаш лелаеш, интенсивно производство дегIайоалаяре йоагIа йоакхо ца еш бола кулгалхой, йолаш я торонаш гуча а яьха планаш кхоачалъйела Iалашде дезача планаш хIоттагъар декхаш йола министерстваш, ведомстваш, объединенеш, предприятеш.

Промышленносте бизза найда эцаш производства технически боаран айбара йолча торонех. Из бахьан долаш дукха да кулг-кара деш дола балхаш. Республико арахецача ерригача продукцех 20 процент гаргга изделеш я итт шу хьалха нараераваь. Геттара мела лел къаьнача техникана модернизаци елгеи из пердачуща хувцилгеи. Мехкдаьттан мехкдаьтт-тахимически промышленносте лоха я заводашта реконструкци яра темпаш. Бизза найда эцаш ГрозНИИ, СевКавНИПИнефта, Грозненски мехкдаьтта института, «Промавтоматика» НПО Iилма потенциалах производства технически проблемаш къоастаяра. Цхьадола толамаш даьхадале а, кра латт арахецача продукце, къаьстта а халкъа эшача товарий, дикал айяре доп.

Партийни конференце КПСС горкомаш, райкомаш, юххьанцара партийни организацеш, министерствайи ведомствайи, промышленни предприятей кулгалхой декхарийла баьб къахьегама овсарле лакхъяра, керда техники технологи, дикагIйола опыт юкъейоалаяра чоткагIа производство сихха дегIайоалаяла Iалашде. Де мел доагIар де доза машиностроени приборостроени йоккха программа кхоачалъяра, халкъа эша товараш дукхагIа арахецара йолаш йолча торонех бизза найда эцара. Кхы а чIоагIагIа бе беза энергетически промышленность дIахо дегIайоалаяра болх.

«1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегIайоалаяра керттерча лостамаш» яхачу хIара предприяте отта а цхьа чакхъяха еза производство технически организаци эффективность лакхъярен комплексни план.

Къоастаяьза дукха проблемаш я юрта боахаме. Лаьттани хьайбай продукташ йоалачара темпаш йолаш йолча торонашка хьежа яц. Республико юртбоахама керттера продукташ паччахьалкхенга йохкара пхе шера план кхоачалъьйле а кхоачаш ца еш йисай нохсаш тенараш доккхара планаш. Дукхача боахамашка хьалхагIа санна кIезига найда эц хий декхача лаьттаех, органически минеральни удобренеех. Цlенкашта кхоачамбоацараш да фу кхедеча.

Дукха хIаман даьд хьайбай боахам дегIабоалабеш. ЧIоагIъьяй доакъара база, хьалъяьй хьайбай боахана комплексаш. Бакъда, укхаза а дукха я найда ца эцаш йола торонаш. Цхьайолча, эгара хьалха Сунженски, Малгобекски районашка хьайбай продуктивность лоха я, лоаман районашка укх тIеххьарча шерашка е дулх а е шура а лах ала йиш я. Проектни низага кхачаш дац хьайбай комплексаш а. Яье йоагIа продукци лац вар. Цхьайолча районашка доакъара база недза я.

Республика юртбоахама органаш, КПСС райкомаш, халкъа депутатий Советий исполкомаш, юххьанцара партийни организацеш декхарийла я юртбоахама производства эффективность айяра, продукцега дIадодар лохдера тIехьара болх чIоагIагIа бе. Производствана специализаци концентрации, лаьттанашта мелиораци химизаци яра ларда тIа Iалашде деза лаьтта леладечеи хьайбашеи йоаха продукци дукхагIа яккхар а паччахьалкхенга йохкар а.

ГIишлош еча управленей, трестий, организацей кулгалхой, цар юххьанцара партийни организацей декхарийла я капитальни гIишлош хьалъечара гIулакх овлангера тоаде. Средстваш материальни лоархIамегIара гIирсаш долча хьагул а даь керттера фондаш производственни низалашка болх бе дIакулга Iалашде деза, гIишлош отталъча хана хьалъяь яхарахи, балхаш дикагIа дарахи, балхаш дера подрядни хьисап шерагIа юкъедоаладарахи, къахьегама овсарле лакхъяра йолча торонех найда эцарахи бола бехктокхам айбе беза.

Парте чIоагIагIа йоаххо ер да халкъа хьал-торо айяр. Къахьегамхой культурно-бытовой хьашташ кхоачашде, торговли, юкъара кхача кийчбелга, умахцIено лораенга тоаде декхарийла болча боахамий кулгалхой бехктокхам айбе декхарийла я партийни организацеш.

Доккхийи бехктокхамех декхараш да цхьайтталагIча пятилетке вайка хьалдаккха латтараш. Партийни организацешна айбе беза беррига организационно-партийни партийно-политически болх, из могга гIо де деза Советий, профсоюзий, комсомольски, кхыча общественни организацей болх кхы а лакхагIча боарам тIа баккхара. ТIадиллача гIулакхах бола хIара коммуниста бехктокхам айбе, дикагIа, найданагIа мел дар хьаллоацаш, кхоачамбоацараш ца лоаш, идейно чIоагIа балда ук хулга Iалашде деза. Шоаш хIара денна беча балха тIа идеологически учрежденеш чIоагIале лоаца еза «Идеологически политико-кхетамен болх дIахо тоабарах» болча КПСС ЦК оцамах. Пропаганди агитацеи боарам лакхбелга, вахарцара, коммунизм хьалъеча хьадле долча декхарашцара цун бувзам чIоагIбелга Iалашде деза.

Коммунистий, беррагача къахьегамхой декхар да 1981 шера а цхьайтталагIча пятилетка а планаши тIаьйна социалистически декхараши толаме кхоачаш а тIехкхоачаш а дара шерра социалистически ахь йоаржаар.

Техника тоаю

КИЙЧО ЕШ БА

Кхашнара балхаш толамца чакх а даьха, хIана сихбенна юрта боахама техника тоеш боаха Сунженски района «Путь к коммунизму» колхоза мастерски болхлой, механизатораш.

Болхама конторана тьаьча йоацеш я мехмастерски. Цунна юхе — трактораш лоаттаю № 1, тIехьатесса инвентари комбайнаши лоаттаю № 2, автомашинаш лоаттаю № 3 йола ковнаш да. «КПСС XXVI съезд хьаслача дийнахьа — ерригa техника кийчон мугIаре», «Техника тешаме тоаяра — халдаиза теркам» яхаш доккхийча алалашца яздаь лозунгаш да мастерске хьалтеха. ЦIена лостам болаш да асфальт дилла ков.

Тове дIаоттаь трактораш латтача цеке шинне шоайла ду къамаьл яноткъа мара козаргдоацаш гIар-гатта доал. Цхьан трактора юхе болх беча цун моторага хьежаш массехк саг латт. Дика болх а бийца, мастерске заведующи везар сона, аьлча:

— Со ва, — йоах царех цхьанне, Тармасинов Петр Георгиевича.

Се мелагIча гIулакха вена аз дIахайтача аьлар из:

— Ер тоайича кхоачашду оаха трактораш тоаяра укх йиъ-лагIча квартале тIайица социалистически декхараш. Укханне мел дика гIулакх даьд хьоашаш да тхо хIана... Со цу боахаме хилар дIадахача шера тIеххьарча деношка.

— Масса трактор тоаеваш дар ша йиъ-лагIча мугIтале? — хаттар дина.

— ПланагIа тIехь йиъ социалистически декхарагIа ткъаь ялх, — аьлар Петр Георгиевича.

Тоаьчул тIехьагIа трактора ерригача уалаша мел дика болх бу а техке акт оттаю техникага хьожаш йолча комиссе. Цунна юкъебоагIа трактораш лоаттаеча ковна начальник Костюченко Георгий Васильевич, механик-контролер Коржуков Василий Петрович, колхоза керттера инженер Бобровский Петр Алексеевич. Цу дийнахьа Бобровский запасной оагIалаш, лаха лоалахарча боахамашка а ваха комиссе цун декхараш кхоачашдеш вар Тамасинов.

Дика оценке я оттеш акт къаьно комиссе тоаьйча трактора. Цу тайпара оценкаш уттаьй хIанзалца мастерскера арааьнача тиъаьн йиъ трактора а.

Ше тIа а хайна трактораш латтача коа дIаног тоаь ьынар Г. В. Костюченкос.

Цхьатарра ворхI трактор латт мастерске тоеш. — КIезигагIа яле а царех цхьа трактор кердача шера хьалхарча кIира тоая мастерскера арайоалийтаргья оаха. — йоах Тармасинова.

Репортаж

Цо ьынар баккъдеш къамаьл ду комиссе членашца а.

Дика яIацтIехьаьлинхай мастерске къахьегача наьха балха моттиг а. Мел шийла хилара паргIатта болх бе йиш йолаш йIайха я цехий ерригача помещенешка. ЧоалхаIе йола дукха тайпа оагIалаш хьае йиш йолаш да цига латтача станокий новкъоастаца. Цхьабакъда, уж керда оагIалаш хьаяра тиишъеннарш меттаоттаяра яш аьшк доалаш хало хьет.

— Ер шоллагIа бутт бе тха мастерске металл ца дахьа. — йоах токаря Волков Георгий Петровича. — Из бахьан долаш тIехьаюзза инвентарь, трактораш тоаеш яша дукха оагIалаш юс хьае йиш йоацаш.

Белгалдаккха доагIа къонах волгIаш а из говза тоаярь хилярал совгIа дика хьехамча а волга. ХIаьа укхаза болх беча Черкасов Андрейга тоаеро гонвал Iомалйтай цо.

...ХьатIакхоеч делкъа да. Лоаллаха йоалача столове хIама яа болх мастерске болхлой. Ганна ба нах цига яйчбеча кхачанна.

Колхоза кулгалхоша еча йоакхонга хьежжа хьинаре къахьег техника тоеш боахкачар. Балха нормаш кхоачаш ца еш цхьаккха саг ваш. ХIаьта къаьстта овсарен хьадер тIехника кхоачашдеши къахьег слесараша Ребиков Василе, Литвиненко Николая, Сергеев Николая, лакхе аийцача токаря Волкова, аьшкапхьаро Зыков Диктре кхычар. Балха нормаш юкъера даьрхIача 140 — 150 процент кхоачашъю царех хIаране. Цунга хьежжа лакха да доагIа алапи а. Масала, Ребикова бетта юкъера лаьрхIача 250 сом алапи эц. Иехха балхацара моральни материальни безам совбаккхара оттаьча мероприятешка хьежжа балха нормаш тIехкхоачашъярах ахчан премеш а тел техника тоеш боахкачашка.

Сихбенна къахьегаш ба колхозахой комбайнаш, тIехьиюзза техника лоаттаеча коа а. Тоаь ьынача комбайний зIанараш, овсаш, шлангаш мелъеш. Йоачано зе дергдоацаш полиэтиленови пленкана юкъехьерчаеш, аьшках яьча оагIалашта машиний даьтта хьехаш боахк слесараш Токарев Петр, Шереметьев Сергей, Стрельников Константин, Дмитриенко Николай.

— Техникана ремонт елгеи гIулакх делгеи, хIаьта иштта цун ха йIаьхьъелга а тоаде, аьнад «1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегIайоалайра долча керттерча лостамаш» тIа. Уж дешаш ме доагIа яхегаду тха коллектива. — йоах комбайнаши тIехьаюзза инвентари лоаттаеча ковна начальника Синчиков Николай Ивановича. — Гурахьен Iайи планагIа тоае езаш хинна ерригa бархI комбайни кийчон мугIаре дIаоттаьй оаха, хIаьта тIехьаюзача инвентарах — 90 процент. Техника тоаяь йоаккхаще а цунна машиний даьтта хьоах Iан замалкхьа латтача хана из телхаргIйоаааш, цун балха ха йIаьхьъяр дукха.

«Юрта боахама массови профессей кадраш кийчъелга тоаде. Колхозашкеи совхозашкеи доал ду юкъера звено квалифицировании кадрашца чIоагIъе», аьнна а да парте XXVI съездага йолча КПСС ЦК проекта тIа. Цу гIулакха а боагIа теркам тIабохийт колхозе. Йоакхо ю керда механизатораш хьалкхебара а цар балха говзал лакхъяра а. Масала, хIана боахаме болх бе йолаеннай механизатораш кийчбу курсаш. Цига дешаш да 26 саг.

М. ХАМАТХАНОВ.

СОВЕТИЙ МЕХКА ГIОЛЛА

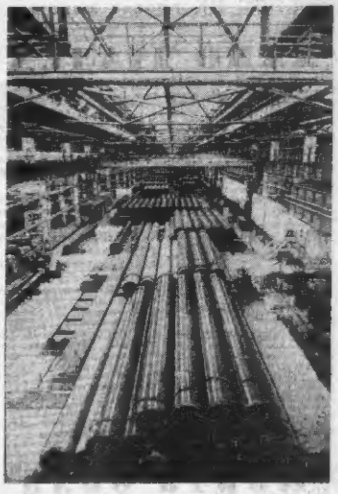

Волгоградски областерча Волжски трубни завода коллектив продукце дикал, производства эффективность лакхъяра, металл кходара керда торонаш лех. ИттлагIча пятилетке планал совгIа арахийцай тайп-тайпарча гIулакхашта эшаш йола ткъо эзар тонн турбаш. ХIаьта хIара турба паччахьалкхен дикала Знак тIалатташ я. Сийлахь пхисабарг тIалатта продукци иттлагIча пятилетке кхоза дукхагIа арахийцай, хIаьта 50 процентага кхаьчай.

Дитткъа оагIош дола турбаш дукха арахецилга карадерзадарах завода торо хиннай 366 эзар тонн металл кходе. Волжски трубникаш цхьана из проблема кхоачашъеча даькъа ловцаш хилар Новолипецки металлургически завода металлургаши дукха Iилма-тохкама учрежденеши.

Заводе шерра юкъекхувл СЭВ линегIа ЧССР лоаттаю турбаш кийчъе йиш хулийта трубоэлектросварочни агрегаташа.

Волжски трубникаш болх беннаб мукхъюаргIйоацаш тIера тоаь йола турбаш арахеца. ХIана йолаш я кхы изоляци ца еш уж турбеш ехкаш хьалъяь газопроводий участкаш.

СУРТА ТIА: завода кийча продукци.

ТАСС Фотохроника.

Ак-Бура яха хий доагIача Катарски ущелье 45 метр лакха сунт техай. Цига чутессад 250 эзар кубометр лаьттеи тIоаи. Из я ше санна кхы йоацаш хургйолча КПСС XXV съезда решенегIа Киргизе къулбехьа хьалъеш леттача Папански водохранилища плотинана йола лард.

ХIаьа гидростроителаш лоархIамегIа йола балха этап чакхйоаккхаш ба. Хьалъеш латта плотина чIоагIъеш цар 2200 ногонни метр скважинаш яьхай, хIаьта хIана цига гIолла цементни раствор чуетт. Из болх чакхбаьлча торо хургья водохранилища къахьегама биографи дIайолае. Цига Iоадергда 50 миллион кубометр хий. Цо торо хулийтаргья бIаьш гектараш долча лаьттанна хий декха.

СУРТА ТIА: яштта л тагам Папански водохранилища йоакха гIишлон площадка.

М. АШИРБАЕВЕИ А. КАДЫРКУЛОВЕИ сурт. ТАСС фотохроника.

СИХБЕННА РЕМОНТ Ю

«Гвардейский» совхоза ремонтно-механически мастерске цIеча уголоке делкъа хана гулбелар ремонтникаш механизатораш парте лоархIаме документ — «1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегIайоалаяра керттера лостамаш» яха парте XXVI съездага йола КПСС ЦК проект юша.

— Парте де мел лерхIар геттара доккха а юрта боахама къахьегамхой дег чу дужаш а да. — аьлар укхаза къамаьл даьча аьшкапхьаро Шебиев Нураде. — Проекта тIара цхьайола разделаш тхона йоагIаш я. Тха совхоз хьайбаш леладеш я, цун толамаш овха къахьегарга хьежжа кургда, из иштта долга массаза а дагакхаба деза. ХIана тхоах хIаранена дагалаттар — кхы а овсарегIа къахьегилга, ерригача техникана ма хулла дикагIа ремонт елга, — аьлар цо ший къамаьл чакхдоаллаш.

Собране къамаьл дир кхыча ремонтникаша: слесара Гериханов Бауде, токаря комсомольца Юшаев Расамбека, мехмастерской заведующе Косумов Бауде, кхычар. Цар массане а ремонтникаш тIакьийхар Ерригсоюзни ахьа юкъе а баха юртбоахама техника парте XXVI съезд хьаеллаш тоаь яккха.

Назрановски механизаторий болам хьал а аьна, хьинаре къахьегаш болча тха специалисташа доаха толамаш гIадвугаш да. 1980 шера йиъ-лагIча квартале тоае езаш яр 13 трактор. Тоаьяраш 21 трактор яр.

Тракторашта ремонт еча хьинаре даькъа доацаш ба механизатораш шоаш а. Эттара хьалха шоай тракторашта ремонт яь баьлар трактористаш Вахабов Косу, Абдулаев Хаси, кхыбараш. Ремонт дика яьй. Хьалха латта механизатораш хIана шоай новкъостаьшта гIо деш ба.

Иштта хьинаре къахьегаш ба слесарь Ирбаханов Сулим, аьшкапхьар Шебиев Нурали, моторист Гериханов Рамзан, цIастапхьар Джамалдинов Альмад, кхыбараш. Цар хIара дийнахьа 140—150 процент кхоачашъю сменни заданеш.

Уж къахьегама толамаш дахара чIоагIа новкъостал ду укхаза шерра яьржача социалистически ахьо. Укх деношка мехмастерске ремонт еш йола коллектив «КПСС XXVI съезда — 26 хьинаре кIира» яха девиз а йолаш къахьегаш я.

Совхоза партийни а профсоюзни а комитеташа пахаддаш йоакхо ю къахьегача коллективашта юкъе социалистически ахь йоаржаяра. Юртбоахама техника бIаьстя кхашна дергдолча балхашта кийчъеш боахкача механизаторий балхацара безам совбоаккхаргболаш моральни а материальни а хьалаш къоастадаьа. ХIара дийнахьа яIьа итогаш ю. Хьалха латтача коллектива сийна къахьегама листокаш, «молнеш» арахец, совхоза центральни усадьба коа цIе байракх айю.

Укх деношка арахийцача «молне» дийцар токаря комсомольца Юшаев Расамбека яьккхача къахьегама котамах. Цо сменни задани 150 процент кхоачашъяьй.

Х. ЖАПАРОВ.

ШОАЙ ДЕША ДАЙ

Сунженски района Ленина цIерагIча колхоза механически мастерске болхлоша, механизатораша доки делар кердае шу хьатIаккхачалехьа колхоза мел йола техника КПСС XXVI съезд хургйолча дийнахьа тоаь яккха.

Шоаш тIаийца социалистически декхар цар тIехкхоачашдир.

Ферме лостам хилча

Шерагара шерага дика толамаш доахаш хьайоагIа Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза № 3 йола шурий-товарни ферма коллектив.

КПСС обкома бюрос, Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совето, облсовпрофо, ВЛКСМ обкомо 1980 шера 11 бетта хьайбай продукташ дукхагIа яхарен кийчъярен республикански социалистически ахьа котъалынарг а лаьрхIа республикански газеташ тIарча сийлен Улга тIа яьккхай из коллектив.

Дукха ха йоацаш со хилар цу ферме. Доахан латта моттигаш цIена я, керда тесса хIалхьарчар да. Йиллача хана кхоаб доахаш, рацион телха а ца еш. Скотникаша теркам тIабохийт хьалхашка дилла доаъар юхе хIайна ца дуташ хьайбашка даийтара.

Иштта хьадечох дог лазаш хьегача къах хьахулар гIадвугаш да. Укх шера цхьа Iаса ца къастийташ уж хьалккеду хьайбаш леладераша. ХIара бIаь Iатта тIехьа укх шера планагIа 85 Iаса хьалккеле дезаш яр ферма коллектив. Цхьабакъда 90 Iаса хьалккеде аьнна социалистически декхар тIаийцар цо. ХIаьта уж 95 Iаса кургхьарах шеко а яц хIанз.

Ферма коллектив дика тIехкхоачашъяьй шура яккхара укх шера план а. Паччахьалкхенна планагIа 3328 центнер дIалла езача, 20 декабрь тIаккхоачаш 4036 центнер дIа а луш социалистически декхараш кхоачашдир. Из толам баккха ший хана доккха новкъостал дир совхоза хьайбаш леладераша юкъе яьржача социалистически ахье хьалхарча мугIарашна болча доярках цхьанне — коммуниста Дугиева Яхьаьй Сабейлас а.

Укх шера планагIа хIара кхоабача Iаттагара 2200 килограмм шура яккха езаш яр доярка. Цхьабакъда, ший торонга а хьежа цо доши делар хIара кхоабача Iаттагара 4 эзар килограмм шура яккха. ХIаьта цхьайтта бетта цо яьккхар 3700 килограмм совгIа шура.

Дукххача шерашка болх баьб цо № 2 йолча шурий-товарни ферме. Цига производство тоа а яь кхоалагIа ферма тIехьаюсача хана цига балха ера из. Дукха дар кхоачамбоацараш. Телхайора рацион, шоай ханнахьа балха хьабагIацар хьайбаш леладераш. Цхьаболча доярка дика толамаш доахар цхьабараш тIехьабусар.

Ше коммунист хилара тарра шийца болх беш болча дояркашта новкъостал дир Сабейлас. Шийи группагара кIезига шура йоаккхаш хьайоагIар Арчакова Милахан ханнахьа балха ца йоагIаш, доахана доагIа Iукал ца деш моттигаш нийсйолийтар. Хьадечох бехктокхам хета а балха говзал карaерзае а Милахана новкъостал деш дукха къахьийгар Сабейлас. ХIаьта хIанз дикагIйолча доярки тIехьа ца юхаш къахьегаш я Милахан.

Цу тайпара къахьегама тIера, шийи декхараш тIехкхоачашдеш, уллув болх беш болча наха тешаме новкъост йола Сабейла коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областной конференце делегат хилар.

Дукхха ба № 3 йолча ферме цо шийи опыт дIаенна болх беш бола дояркаш. Царех ба Ходзоева Хади, Дзаурова Мадинат, райсовета депутат Олигова Матрена, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета депутат Дзаурова Долотхан, кхыбараш. Шоай планаши социалистически декхараши тIехкхоачашдаьд цар.

КхоалагIча ферме гIулакх дика тоаденначул тIехьагIа шоллагIча ферме болх бе юхаяхай Дугиева Сабейла.

А. САГОВ,
тха сов. корр.

Парте XXVI съездага йола КПСС ЦК проект ювцаш

ХАНО ДІАДЕХ

Грозненски буруш тохара балхий управлене мехкдаьтта лохарашта шоай опытах хьа кІоарга токкама буруш тохарца маре республикие мехкдаьтта запасаш дегІаухаргйоацилга. Укх иттлагІча пятилетке «Грознефть» объединене гІолла хьайийллача мехкдаьтта запасех 50 процент дараш тха управлене йиллай.

Укх шера бурув тохара план 6-ча декабре кхоачашъяьй, шера планал совгІа бурув тохаш дукха я хьалха латта бригадаш. Цар кулгалхой ба новкъостий А. Мау, Г. Хожахмадов, С. Никулин, А. Керимов, А. Кулаев, П. Тараканов, кхыбараш.

ХІанз мехкдаьтта лехараш парте XXVI-ча съезда сийленца какъьболхаш къовсам лоаттабеш ба сихагІех, хатар доацаш, осташ, химреагенташ, турбаш, запчасташ, электроэнерги кІо а еш бурув тохара тІехьа. Тха УБР бурувдеттараша кердача районашка хьаделлаш да шийна цхьана миллионаш кубометраш газ а йолаш дола мехкдаьтта. Мехкдаьтта хьа а къестадеш, утилизаци я ца еш елаица йоагаю газ, цунца гонахьара фо а бІехдеш, наьха могашалла дойнна зе а деш.

Тха предложени я: 1981-ча шера газе утилизаци операци еза чакхдаккха.

Карагано-чокрански тІоахьашка бурув тохача хана масса а метте хІана дац вьнна дІайха хий хул, цунах бахача наьха хьаштаща а е парникови боахамашта а пайда нийбац.

Цу тІоахьашка мехкдаьтта хьаделл, тІоана чура 50 процент мара на хьакъоастадац, хІаьта юхедисар скважина чу дус. Предложени я: Цу тІоахьашкара мехкдаьтта хийнгаза чу а ухийташ шолхагІча методагІа даьккха ца Іеш, шатки спосо6агІа а даккха деза, Коми АССР из дечча бесса.

Д. ГАБАЕВ,
Грозненски УБР векхагІвола инженер.

Корта бола къамаьл хилар

Укх деношка хьайийлла партийни собрани хилар «Севкавгипроводхоз» институте Нохч-ГІалгІай филиала коллективе. Парте XXVI съездага йола 1981 — 1985 шерашка а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегІайоалара кертера лостамаш» яха проекти КПСС ЦК соцамца дувзадеиа дола филиала партийни организаце декхараш» яха доклад йир партбюро секретара В. Г. Чуприна.

Цига укх тайпара предложенеш елар. III разделаца дувзаш филиала производственни база хьалъяь доаккхилга сихдара, хІанзарча геологически, геодезически приборашца а машинашца а из кийчъяра, автоматизировании проектироване методех филиале пайда эцара автоматизировании проектироване системе (САПР) балха юкъехьо.

Ишта проекта V разделаца ювзаенна мелиораци хин боахамех министерства проекти организацешца хин пхкача лаьтташкара юрта боахама культурай проекти хьунакъам боахкилга вІаштІехьдоаккхача положенеш доагІар де дева.

Проекта VII разделаца ювзаш хин боахамашка хьалъеш йолча объектий проектно-сметни документаци лакха Іилма-технически боарам болаш, хий дехкача балха йоккха овсарле йолеи керда техника юкъе а кхухьаш кийчъе еза. Вейх бен болаш кхахьех торговле организацешца гІолла кхачал продукташцеи промышленни товарашцеи ІалашІбара йола заявкаш теле пункташ предприятешцеи организацешцеи хьелла.

Къоабал а ю, предложенеш а лу

Парте XXVI съездага йола КПСС ЦК проект ювцаш йийлла партийни собрани хилар Карабулакерча № 1 йолча юкъерча школе. Цига хиннача дика кхетадора дакама доагІара КПСС XXVI съезда накъьадахара, коммунистически кхоане хьалъеш доаллача советски халкъаца цхьана хьинаре дакъа лаца Карабулакера хьехархой дага болга.

КПСС члено, исторе хьехархочо Володина Александра Акимовнас предложени йир. 11-ча пятилетка дешара къахьегама форма производствица юваа, дешархой бригадайи дешара-производственни комбинатийи боах оьшангара дена тоабе безига, цу гІулакха лаьрхІа йола материальни база тоабе еза аьнна.

Школа дешара - кхетама балха директора заместитело Турова Надежда Алексеевнас дийхар: берий цхьан сменагІа дешаш йиш хургйолаш тІайоагІача пятилетке Нохч-ГІалгІайчене дукхагІа школа здане хьалъелга.

Физика хьехархочо Иванов Анатолий Леонидовича аьлар, хІанз школашта хьаухийта технически гІирсаш каст-каста, дох. Уж тоаде моттиг яц. Уж гІирсаш тоаде йиш хургйолаш ремонтни база хьелла еза город Грозне.

ТІехьа - тІайоагІача хана халкъа образоване керда мулаш доахаш хьехархоша хьинаре даиъа лаца дезилга белгал а доаккхаш, дукхача хьехархоша предложени йоадийр: хьехархой къахьегам тоабера хІанзара 18 сахьатах латта кІира 18 сахьата тІа даккха, хІанз классерча берий 40 сагах латта норма 30-нага хьатІайоалае.

Партийни собрание тІайийцача соцам тІа могаийр парте XXVI съездага оттаиь КПСС ЦК проект, белгалдаьккдар дешархоша из шерра йовзийтара де дезар.

М. ФРОЛОВ,
РСФСР школа заслуженни хьехархо.

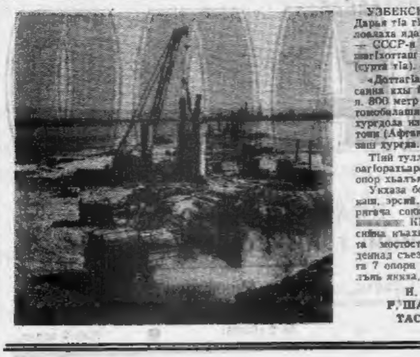

УЗБЕКСКИ ССР. Аму-Дарья тІа гІолла туллаш латт лоалаха яда ши начахьалкхе — СССР-и Афганистани вІашагІхоттаьш хургдоа тІий (сурта тІа).

«ДоттагІаьа тІий» — ше санна кхы йоаца сооружени я. 800 метр дІаьха да из. Автомобилаши поездаши лелаш хургдоал из Термези Хайратони (Афганистан) вІашагІоалаш хургда.

ТІий туллаш латт шиина оагІорахьара. хІанз цук итт опор хьалъинь йоалаш латт.

Укхаза болх беш ба узбекаш, эрсий, таджикаш — еррига совзни республикай [?]. КПСС XXVI съезда сийна къахьегама вахте а этта мостостроителаша дош деннад съезда хьаеллача денга 7 опора ши пролети хьалъинь яккха, аьнна.

Н. ХОДЖАЕВЕИ,
Р. ШАГАЕВЕИ сурт.
ТАСС фотохроника.

ЛЕРТТІА КХОАЧАШДЕ НАЬХА ХЬАШТАШ

Грозненски маьхка комбинато продукци арахецарен из маьхала кхахарен иттлагІча пятилетка цхьа Саьлахь-йоинна Октябрьски социалистически революце 63 шу дузача денешка кхоачашйир.

КПСС ЦК парте XXVI-ча съездага оттаиь проект арадьинначул тІехьагІа комбината коллективо доккхий социалистически декхараш тІадийцар 26-ча декабрга карарча шера плаи кхоачашъе, аьнна. ХІаьта цо из лаьрхІача хана ши де хьалха кхоачашъяьй.

Маьхка - комбината чуйоагІаш массеи завод, дукха цехаш, участкаш я. Цар массане а бен бола болх вІашагІтоаро хьахилйтад ерригача коллективе толамаш. Комбинате де а доагІаш сий ду № 2 йолча заводен вафельни цехен коллективай. Уж хІана цхьайтталагІ-ча пятилетка чотагІа къахьегаш я. ШоллагІча заводо 26-ча ноябре кхоачашъяьй иттлагІча пятилетка плаи, хІаьта вафельни цехо — 28-ча сентябре.

Цу коллективий толам хьахиннаб партийни, комсомольски, профсоюзни организацешца къахьегам вІашІехьбоаккхилга тоалара, производства боарами культурен лаккхъяра, къахьегама дисциплина чІоагІъяре, болхлой профессиональни говзален квалификацен боарам лаккхбара тІехь цахадаш къахьегарах.

Дог гІоздоаккхаш дешаш да комбината партийни организаце секретара Михайлова Юлия Ивановнас яхараш:

— 1980-ча шера планал совгІа, цхьайтталагІча пятилетка чотагІа цхьа миллион ворхІ бІаь эзара соми продукци ара а хийца маьхала лаьнкхай оаха хІанале.

Дукхача нахах латтача комбинате коллективо даьха толамаш хІара саго хьийгача къих хьахиннад. ТІехдика къахьегачарех я № 2 йолча маьхк еча завода мастер Къахьегама ЦIеча Байракха орден лелаеш йола Овчинникова Нина Ивановна. Цуи бригада хІанз 1981-ча шера март бетта чотагІа къахьегаш я. № 1 йолча завода мастер Тофелюк Мария Николаевна, цу завода маьхк йоттар Е. П. Латыш, Ленина ордена кавалер, грузчик-экспедитор Саиулаев Магомед, грузчикаш Исмаилов, Миитуев, иштта кхыбараш.

Комбинате шерра балха юкъедоаладаь да «Дикала денош» чакхдоахилга. Цу денош юкъ стандартни йоацаш маьхк арахецаш мел нийсъенна моттигаш, цу деша бехке вар гучавоаккх, уж кхоачамбоацараш дІададахара наькъаш лох. Иштта дукха ха йоацаш бехк бир № 1 йолча маьхк еча завода начальника, маьхка юкъе цкъа санна дукхаза а кхыйола хІамаш нийсъяларах, наьха хьашташ ма доаггІа кхоачаш ца дарах, завод цІена ца хиларах.

Бакъдар аьлча, моттигаш нийслу маьхка юкъе яа йиш йоацаш хІамаш йоахкаш, е из бийдо йолаш, цунах маха дикка цатоамаш хул. Маьхка заводий, цехий, участкай кулгалхоша халкъа тІахьожамхой группаца цхьана шоай болх тоабергхиларах теша зок доагІа. Уж дешаш дувцаш яр дукха ха йоацаш цар хиина собрани.

Х. АУШЕВА.

Хьалхашка латта декхараш дика тІехкхачандеш къахьегарах, халаца дег тІара, безаме хиларах сий ду Грозненски района «Куларинский» совхоза коллективо цу боахама механизатора Умархаджиев Салаьуй.

Тхьо шу ха я из кхана лелаеш вола. Цу юкъа механизатора говзалаш совгІа цо хараерзаьй шофера, слесара, слесарь-наладчика профессеш а. Дукхача хана денз хьаьнала къахьегарах цунна еннай Къахьегама Цlеча Байракха орден, Ленински юбилейни медаль.

ХІаьта шиий трактор тоаеш ва из.

Я. ЦУЕВА сурт эцар.

ІИЛМЕИ ТЕХНИКЕИ

МИШТА СОВДОАККХАРГДА МЕХКДАЬТТА ТІОАНО ЛУР

Мехкдаьтта тІоано лур лаккхдар проблема — мехкдаьтта доаккхача дунен эгара кратІъярех ца. ХІанз йолаш йолча спосо6аша йиш хулийт тІоанашкарча мехкдаьттах 40 процентал кІеззига совгІдар хьалъоза. Лаьттан чекашка «дусар» цхьа процент а кІеззигдар разведкага, бурув тохарга, эша хьалаш хьадарга цхьана хІама а ша дохнёташ массехк керда мехкдаьтта доалла моттиг хьеллара нийсса да. Вай Іилманхоша хьинаре къахьег болх беш йолча скважинашкара мехкдаьтта даккхара интенсификаци ара, деррига мехкдаьтта хьадаьккха даьннаргаш лерхІаш йола участкаш мехкдаьтта тела йоаллийтара.

Иштта, «Союзтермнефть» яхача Іилма - производственни объедиенее специалисташа толкамаш а ду мехкдаьтта даккхара термически методий даькъе уж юкъе а кхувла Малхбузен Казахстанерча, Коми автономни республикерче, Азербайджанерча, Къулбаседа Кавказерча промыслашка. Цу методашта юкъе да тІоана чура доагараш, тІоана паротермически воздействи яр.

Царех хьалхарчо йиш хулийт цІера гІоаца мехкдаьтта даккха. ТІоана чу хьабеча боагаш болча кхуврчо цув температура Цельсе 400—500 градусага кхоачаеш лакхъю, мехкдаьтта ховч а лийя леладоал, йоагача газий давленегІа скважина чу дІачудода. 15 шу да Павлова Ловм (Краснодарски край) оалачара мехкдаьтта доаллача моттига эксплуатаци еча цу методах толамца пайда ийбу. Азербайджане Хоросаны яхача майдан тІарча дакъа йолаенна хиннача участкаша, тІеххьарча ворхІ шера лаьттана кІал «цІе» лотаяр бахьан долаш шоаш хьалха луш хинначул кхоъаа дукхагІа мехкдаьтта тел.

Цхьабакъда, тІоа чура багарах хІанз а дІадахана дола цІенхаштара кхоачамбоацараш доах. Цхьа-дале, лаьттана кІал йоагача «цІерашка» доаг 10 процент гартта мехкдаьтта. ШоалагІа-дале, царна боегІача бесса тІахьожам отталац, регулироваи юлал, тІоана цхьа дакъа мара чулоацалац. Цудухьа хьалхарча пласе яьинай Іапара йовхала метод.

«Союзтермнефта» Іилманхоша дакъа а лоацаш хьаьнир сахьата 60 тонн Іи йоаккхаш йола Іапарагенераторни установка, на Іи 160 атмосфер давленеца мехкдаьтта скважина чуйохийт. Кенкияке калахстански промысле цунах пайда эцара опыто хьахьекхкача тайпара, юхедисача мехкдаьтта тонна кхкхарта, вешта аьлча диллара способех хьа ца доаккхаьш хиннача мехкдаьтта тоннага дІайода йиъ тоннал кІеззигаІа Іи. Установко торо хулийтаргъя мехкдаьтта доалла лаьамо моттиг хилча Кенкияке сахьата 15 тони совгІа мехкдаьтта даккха. Іапарагенератораша — хІаьта цар серийни производство йолаьй — болх бергбе, къоастадаь аьлча, мехкдаьтта чІоаггІа хІамаппа тІалаташ, маза болаш долча Коми АССР промыслашка. ХІаьта тха специалисташ кхы а дикагІа йола Іапарагенераторащ хьаяра тІадерзадаь балхаш деш ба.

Къыча термически методел на дукха тІех яле а. Іапара йовхала метод а эц кхоачамбоацараш да доаккхаш. Из метод доаторга расходаца ювзаенна я, хІаьта керттердар да, цунах 800 метрага кхоачаш кІоаргал долча скважине, тІеххьалча а 1200 метр йолча мара пайда эца йиш ца хилар. КІоаргагІа іочувхийтача Іи шелуш, цун эффективность йов. Кхы а совгІа халонаш нийслу хилла а гІор йоаллача хьалашка. Цудухьа специалисташа мехкдаьттахоша могадаьд термически спосо6агІа мехкдаьтта доахача атомни энергех пайда эца.

Цул совгІа, термически методий эффективность тІоаний геологически хьалех тийша я. Цудухьа цхьадолча хьалашка термически метод толашагІа я, къычахьа — химически, хІаьта дукха моттигаш и царех шинех а цхьана пайда ийцача дикагІа долаш.

Вай мехка пайда эцаш е тоххаш я хІанз мехкдаьтта тІоанашта воздействи ара йоза тайп-тайпара химически способеш. Цар гІоаца йоаких тахан лаьттан чепашкара кердача методашца доаккхача мехкдаьтта хІара кхоалагІа йола тонна. ТІоанашка чудохийт серни кислота, поверхностно - активни веществаш, полимераш, щелочни маркхалаш, къыдараш. Малхсала, Краснодарски краерча мехкдаьтта доаллача моттига Хадыженски группе мицелларин маркхалаш (поверхностно - активни веществаш теха хий) полимерни хийн чуахийтаро Іалашду тІоанаша юхалур 5—10 процент алсамдоаккхилга. Къычача скважинашта поверхностно - активни веществашца обработка яро дикка алсамдаьккхад хьадоаккха мехкдаьтта Нохч - ГІалгІай АССР МалгІабикерча промыслашка а. Къаьстта чІоагІа доладоахилга йолаш ба химически обработка методашка лаьттах дилла а гІор йоаллаш хилар бахьан долаш тІоана воздействи ара Іапара йовхала методех хийцца пайда эца йиш йоацача Малхбузен СиберегІара мехкдаьтта [?].

Йолаш я, бакъдар аьлча, химически веществаш теха хий чуахийтара методах шерра пайда эцилга юхадетташ йола ши фактор: химически реагенташна дукха мах болаш хилари гонахьара го лорабара хьакъехьара дІадахараши. Цунца дувзаденна деш латт хІанз мах кІеззигагІа бола а кІеззигагІа зе дерг дола а керда составаш хьаяра тІадерзадаь балхаш.

Перспективни хила делаш да углеводородни кІийлеш тІа хьаль а газ чакхйоаха Еррисоюзни Іилма - тохкамех проектни институто могаю а керда состав юкъейоалайр. Эттара хьалха ала дезар да, из реагент гонахьарча гІонна зенна ца хилар. Белгалдаккха деза кердача составна эффективность лакха хилар а. Нагахьа санна, хьалхагІа аьннача тайпара, юхедаллийсача мехкдаьтта цхьа тонна хьаяккхарга йиъ тони гертта Іи йоаа, реагентий тонно хьатІадоаккх 400—500 тони цу тайпара мехкдаьтта. Къыча химически веществаш нийсдича из массехказа лоткъо скважинерча оборудованена ен йола коррозионни воздействи. Газови бензина (газолина) кІийлеш тІа кийтъеш йола из состав хьаяра лаьрхІа йола заводаш эшац, уж арахецаргъя болх беш йолча заводаша.

Советски специалистий кердача разработкаша торо хулийтаргъя гаргарча шерашка традиционни способагІа хьадаккха йиш йоацача мехкдаьттах кІеззигагІа доаккхе а ах хьадаккха.

(АПН).

Инициативеи опыти

КУБАНА ЯЛАТ

Деккъийча къахьегама толамашца наькъболх Кубана лаьтта леладераш КПСС XXVI съезда. Хоттйола хьалан тоалламе хиннадоллашехьа, 3 миллион тони совгІа дикагІа дола ялат, миллион тони совгІа дуга дІачудениад цар начачхаьалкхен пункташка.

Бернате Іаьржа лаьтта дола Кубань дикна лоархІам болаш я моих лаьттан продукцеца ІалашІбара гІуланха. Советски Союза дерригача оахача лаьттах 1,9 процентал кІеззигагІа мара шийга доацашехьа, ца лу башха дукхагІа кІеззигагІа хургдоацаш мехко чудахьача товарни ялатах хІара пхийтталагІа тони. Цхьабакъда, Кубана лаьтташ, мехкара дукхагІа дола оаха лаьтташ а санне, лаьтта леладара гІулакха кхерамеча зоне да, цудухьа шу дика ца деча — хІаьта иштта нийслу ихе шерах шиъ е кхоъ — моттигерча кхай продуктивность чІоаггІа лохлу.

ХІаьта а кубански лаьтта леладераша денхар тІаийцад гарантировани хьувкъам чукхахьа. МалагІча наькъаца? КПСС ЦК мартовски (1965 шера) Пленумо оттийр хІанзарча этаперча аграрни политика кІийлеваш. Дуацаш хилар дар юртбоахама производствана интенсификаци яра шиъ чакхбаккхар, из шиъ хьаллацара пачхахьалкхен средствий юкъийнъяр экономика аграрни сектора кхоача дакъа дикка сов а доаккхаш.

ЙисалагІча пятилетка йиъ миллиард сом дІадахийтар Кубана юрта боахамга, иттлагІча пятилетке — 400 миллион сом дукхагІа. Цу тайпара капиталовложенеш яр бахьан долаш къахьегама фондовооруженность кхеза лаккхъелар, хІаьта энерговооруженность — дизаза. Кубански колхозийи совхозийи машинни парк, мехка массайолча моттиге а санна, еррига хуацаелар. Из дацар духхьал къаеннарий метта кердараш дІаотталар: ший суммарни низалга хьежача тракторни парк 1965 шерацa нийсдича шоаза тІаккхийтар, комбайнови яр — шозза яхазен.

Технически торонаш чІоагІа лакхъяларо йиш хулийт хІана хьувкъам, 15 шу хьалха санна, шин кІирагІа а ца эцаш, 7—9 дийнахьа чуэца, хьокхаши оардаши Іоухаш довш дола ялат дикка кІеззига деш. Хьалха цІаккха а йиш хилацар юрташкарча къахьегамхой ка бола ялат чуийца массехк сахьат доаллашехьа кхаш ах-пара аха, 1978 шера денз из деш да Кубане. Декъа денача шера цуи лоархІам йІаьхлуш массехк йоачан хилара нийсса ба: хьувкъам чуийцачул тІехьагІа ихи ди доаллашехьа ца аьхача гектара долча лаьттах йоаллача тІоадалах 25—30 тони Іи хиле дІайода.

Кубане юкъейоалалий кхыметтел шу декъа деча а кхоачамболлаш лакха хьувкъам ихебе йиш хулийташ йола декъа лаьтташ леладара система. Цуи лоархІамегІара компоненташ — интенсивни механизаци, химизаци. Іилмана карагІдаьннача кердарех максимально пайда эцар. Тахан Кубанерча боахамех кхо дакъа дича шинне совгІчер пайда эц хІара кхай почва структурен состави, хьалхагІа цу лаьтта йийна хиннача культурай хІанз дІахоргйолчуи башхалонаш тергал а еш минеральни удобреннех кхетамца пайда эца йиш хулийтача удобренеш лкхара автоматизировании управлени еш йолча системах.

Дукха ха йоацаш а тІехьа оасаро дІабзар лаьттанцарча тІоадала доккха дакъа, культурни баьцовгІашка из дІа а ца кхоачийташ. ХІанз баьцовгІаш лораяра йола химически средствам шерра юкъеихувлара тІаккет гонахьарча гонна кхераме йоацача агротехнически биологически методех кхетамца пайда нийбар.

Дуга системаш ЭВМ, автоматикаца, телемеханикаца, лазерни установкашца Іалашъяьй.

Декъа лаьтташ леладара система йийцача, цунна боккхача лоархІаме я маьлха активноста циклаш а юкъейоагІаш йолча дукхача факторий кІийлен тІа оттаьнча математически формулашка хьежжа йІаьххача хана лаьркІа еш йола культурай хьувкъама прогноз. Цу тайпара прогнозированни яр бахьан долаш кубански ахархоша массехк шу хьалхагІа хов, малагІа культураш дикагІа хьувкъаргъя ду е вокх шера, хІаьта хІамаш дІаювча майдай структура цунга хьежже хувца а хувц. Уж Іилман ларда тІа уттаеш йола ялатий «тороскопаш» мел нийса хул аьлча, плюс-минус итт процент мара совгІа-эшашагІа хилац цар прогноз. 1978 шера дукхьал прогноз бахьане миллиона дикалагІа дакъа ялат тІаккхийтар кубанцашта. Кубански Іилманхоша лерхІача тайпара, цар прогнозироване методаша йиш хулийт чудахьа деррига ялат ухи процент алсамдаккха, хІаьта из къаьстта доврхІаме да йоккхал йолча шерашка.

ДІайийна культураш малагІча хьал тІа я хьожаш оперативни прогноз ярах тІахьожам лоаттибарен Кубане пайда эц кхашта дистанциони радиозондированех — комически тохкамаш дечара хьанийцача методах. Цо йиш хулийт массехк минута дІайийна культураш мел нийлда я, лаьттан тІоадали температурен меллей ха, цунга хьежжа де дезаш дола агротехнически гІулакхаш дергдолаш.

Кубански кхашка тохийнаш Іилманхоша могаль кхыйола Іилман методаш а я. Массанена а хоаш дац, кхыметтел ялат эггара вогІа хиннача шерашка а вай мехкага кхоачамболлаш кхачанна эща ялат хулга. Цхьабакъда, эггара дикагІа шерашка а хулаш дац хІанзарчо сов а даьнна наха дуаш дола ялат. Кубански опыто хьахьекхад, фуна лаьрхІача ялата дефиците дукхача даькъе дуи дикал лакхъяра наькъаца компенсировать де йиш хилар. Тахан кІих, хьажкІех маькхах, хьажкІий силосах йоакха белоташ алсамъяхара кубански технологи Украина, Поволжья, кхыча аграрий районий шерача аранешка юкъейоалаль я.

Кубане чукхухьа ялат тІеххьарча шерашка а алсамдаьар дукхагІча даькъе геттара дукха капитал чулоацача, цудухьа кІил дикагІа хьувкъача, керттердар — Іаламо ду хьоззамаш дукха кІеззигагІа Іаткъача культура — дуга кхашка а дехкаш, хий дехкара чотах хиииа хІама да. Цу тІа а кІиво дІалаьца майда цунгара яккха гІерташ дац дуга, цо дІалуац дукхагІча даькъе Іаьржа деча хий тІадувлача лаьтташкара хиш латта моттигаш, боахамашца пайда ца эцаш дита, ори дида лаьтташ.

Соахка беррига «дута бай» карабеерзабь баьннаб кубанцаш, цудухьа дута системашца дІалоаца лаьтта 240 эзар гектарага кхоачаш дукхагІа хиннад — 1979 шера хинначоа 63 эзар гектар тІаккхийттай. Дуга дийна лаьтташ иштта совдаларо дІадийхар сихха технически база шеръяр. Духхьал Кубана юртбоахама авиацена тІакхийттай 120 керда самолет.

Дунен тІа эггара къулбаседенгахьарча Кубана дуга плантацешца лу хІанз миллион тони ялат. Деррига мелиорированни лаьтташ 420 эзар гектар да хІанз крае. ХІаьта из башха кхы тІаккхета йиш йолаш а дац. КІи плантацешта дехка хий тоьац. Дуганачул совгІа хий эш баьцадарашта, бешамашта, доакъара культурашта. Къулбаседа-Кавказе эггара йоккхагІа йола 3,1 миллиард кубометр хий чулоаца Краснодарски хий лоаттаду моттиг хьаяьяле а, дуга кхашка хий диллара тІа-тІа шерагІа пайда нийбе безаш хул дуга плантацешка цкъа лаьтта [?].

Крае къулбаседа-малхбоален оагІорахьа хьалъеш латт керда хий дехкача лаьтташта 80 эзар гектар тІатоха йиш хулийта Краснодарски хий дехка система. Укхаза дукхьашха болалургба кІа дийнача йоккхача майдашка хиш дехка.

Юрий ЗЕНЮК,
АПН [?]

БАМ-а ЗОНА: ДЕГІААХАРА ДУККХАЧА ХАНА ЙОЛА ПРОГРАММА

«1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегІайоалара кертера лостамаш» яхача проекта тІа лерхІ Байкало-Амурски машинаьнкъа магистрала гонахьа улла зона боахама гІулакхашта караерзаяра бахкаш дІадоладе, Удоканск кІеста доаллача моттигах дола проекти балхаш чакхдаха, Къулба-Якутски ТПК хьаелга дІахо дахьа, кІера разрез, обогатительни фабрика, Нерюнгрински ГРЭСа хьалхара аргІа хьалъяь яккхе.

Уж мероприятеш чакх яккхита йоахаргъя дуне АПН корреспондента Юрий Шилова дехарех РСФСР Госплана чуйоагІача Центральни экономически Іилма-тохкама институте сектора заведующе экономически Іилмай кандидате Юрий Соболева:

— Балхий дукхалга а вай мехка халкъа боахама хургболча цуи лоархІамга а диллача карарча пятилетка хьалъеча йоккхача гІишлойнта юкъе Байкалара дІаболабенна Тайкача океанага кхаччалца бода машинаьнкъа магистраль шийна тарра кхы цхьаькка йоацаш я.

Экономисташ БАМа проблема магистраль ше хьалъярца ювзаенна лаьрхІа Іац: кхы кІеззигагІа лоархІам болаш дешаш дац из чакхболача зоне хьалхашка уттача дешай бІарча комплекс. Царна юкъе керттера дараш промышленноста довкъош дикагІча оагІорахьа дІанийсделга, пайдане оахкалаш йоахкача моттигашта разработка елга, кердача городийн нах бахача моттигийн инфраструктура хьалъелга.

БАМа зоне гІулакх доагІаш хургйолча план уттаеча органашцеи министерствашцеи правительства тІадийлад 2000-гІа шу хьатІакхаччалца на регион караерзаергйола экономически нийса йола перспективни программа оттаелга, цу тІа цхьайттлагІча пятилетке хІара ятр-шера дерргдар белгалдаьккха а хила деза.

Байкало - Амурски магистрала зоне къоастае езача проблемай йоккхал хьахьокхаш дола сурт оттадара аьлча тоьам ба, Англи, Итали, Франци санна боккха бола малхбузеневропейски кхо мохк паргІатта тІахошаргболаш йола ювцаш яр 1,6 миллион квадратни километр йола территори хилар. Из зона караерзае доалалуча хана къахьегама ресурсаш практически ядар укхаза — юкъера лаьрхІача цхьан квадратни километра тІа еррига а 0,6 саг мара вилацар. Экстремальни дола Іилама хьалаш а белгалдаьккхача лоархІаме да: цу территоре диъ даькъах кхо дакъа шокх агара дикка кхерам тІалатташ да, деррига лаьтта практически массаза а гІор йоаллаш а цІаккха ца яша гІор кІалйоалла ушалаш йолаш а да. БАМа цхьайолча районашка Іан замалахьа массехк кІира 50 градусая а лохагІа йоацаш шелал латташ.

Кхетадеш ма хиллара, цу дерригие а чоалтане доах керда городаш хьалъелга, промышленноста хьалхашка тайп - тайпара проблемаш уттаю. Иштта из дале а, тахан массанена гуш да из гІуллакх эпаш долга, цуи совгІа, БАМа зона комплексно дегІаккхувлилга хьалхарча аргІогІа чакхдаккха дезилга. ХІаьта уж дукха проблемаш, лоацача хана, цхьайтиш пятилетке, къоастае лерхІ.

БАМа зона бийдала хьаст миттай хьахьокха йиш я Удокански цІаста доаллача моттигера масал доаладича. Удокан яхача лоамий довкъашта юкхе хьайийлла из моттиг вай мехка йоккхагІчарех цаІ я. Укхазарча цІаста запасаша ше морт кхы йоаца производство хьаелла торо лу. Из болх бе йолаеча лоархІам болаш дукхагІа арахецаргда цІаста, шеръергъя электротехнически промышленноста база.

БАМа зоне вокх беркате хьаст — Къулба - Якутски кІор боалла бассейн. Укхазаре Нерюнгрински кІор боалла моттиг шиий запасашка диллача мехка эггара йоккхагІчарех цаІ хиннв Іац. Къулба - Якутски кІорах дикал лакха йола металлургически кокс къобе йиш я — ІаьршІачо металлургена бокхача лоархІаме бийдал.

Тахан - мехка гаьннарча малхбоалехьарча районашка промышленноста гІулакха мехка юкъера 1,5—2 миллион тони металл дІаува. Из дІаува Нерюнгрена ткъаь итт километр гарга мара таьпа доацаш аьшка руда доалла йоккха кхо моттиг йолляне а: Таежни, Пионерски, Сиваглински, ЛоархІамашта хьахьокх цхьан Таежне доаллар йоккхача металлургически комбината дукха итташ шерашна болх бе шортта тоъаргдолга.

БАМ санна йола транспортни артери на хилар бахьан долаш дуккхача шерашка юхатайттад уж перспективни йола моттигаш караерзаелга. ХІанз, бІарча хьашийцача транспорта проблема къоастаяь яьначи хана, цу района бийдала дукха рузкъа доала моттиг сихха караерзае йоалалургъя. Боккъалдар аьлча, деррига дуней тІа кІеззига нийслу кокс хулаш бола кІорн аьшна рудан шоайла гаьна доацаш Іааамо «дІазехкаь» моттиг. ЦхьайтталагІча пятилетке Гаьнарча Малхбоалехьа йоккха металлургически завод хьалъяра кийчоп балхаш дІадолалургда.

Якуте къулбехьара дакъа лерхІа а доагІаш лаьрхІай эггара хьалхара лоархІам бола район я аьнна, укхаза карарча пятилетке хьае йолаьй мехка эггара йоккхагІчарех цаІ йола Къулба-Якутски территориально - производственни комплекс. Из дош сихагІа къоастадара юкъарчал а доацаш новкъостал дир ЗІамига БАМ болх бе болабаларо — БАМ, Тында, Беркакит яха станцеш вІашагІиювзаш йола машинаьнкъа линии. Цу лине тІа гІолла поездаш ух Угольни яхача станце кхачалца, укх районе и хІара шера дикал лакха йола 13 миллион тони кІора боаккхаш йола карьер. Цунах дукхагІа дола дакъа — яьс миллион тони гартта — обогатительни фабрике дІаихуьь.

Цу территориально - производственни комплекса вокх объект — хьалхарча аргІан 630 эзар киловатт низ бола Нерюнгрински ГРЭС. Электростанце шоллагІча аргІо вІашгІехьдоаккхаргда из цифра шоаза дукхагІа хулийтилга, хІаьта 1990 шу чакхдаьначул тІехьагІа хьалъе лерхІача кхоазагІчо кхы а шозза совбоаккхаргба цуи низ.

Из район комплексно дегІайоалае езилга теркал а деш, энергетикаи кІори бахкарен керттерча лостамал совгІа промышленноста керда доакъош а хьадергда укхаза. Къулбехьарча Якуте дукха хьу я, но торо лу хьуни дахчах хІамаш еш йолеи промышленность дегІаккхувла. Цул совгІа, укхаза геттара дукха слюдаш я, из минерал яккхара центр хиний цу мехках. Эггара йоккхагІа йола иштта хьалдергда укхаза гІонна дола дукха доакъош, белгал аьлча, Байкало-Амурски магистрала зоне ремонтни машиностроене база.

Совхка ноябрь бетта мехкага дІакхаьчаб Нерюнгрински карьера хьалхара кІор. БАМ хьалбеча зоне планаш кхоачашъяра дукха долча масалех цаІ да из.

Территориально - производственни комплексий мугІ магистрала йІоахлла бода, БАМ экономически караберзабара йолча комплексни программа тІа теркалдергда из гІулакх. Цу тайпара бархІ ТПК хьалъе лерхІ, царех эггара йоккхагІъар хургья Къулба - Якутски.

Укх шера октябрь бетта хиннача КПСС ЦК Пленумо юха а белгалдаьккхар лаьрхІа программаш уттаеча методах шерра пайда эца безилга. Ше къамаьл деш Л. И. Брежнева аьлар: «Цу тайпара йола хІара программа бухсоцаш хьахалийта лаьрхІача из ялe а е кхыйле а йола проблема къоастаяра тІаерзаьнча мероприятей нийсса яьта расчетех ког гІортолга а еш оттаь план хила еза».

Из указани керттера а вай экономика йоккхагІа йолча программех цаІ оттаеча а цул тІехьагІа планагІа уж кхоачашъеча а Байкало-Амурски магистрала зона промышленни, боахама, социальни дегІаккхувлара.

(АПН).

СЪЕЗДАГАРА СЪЕЗДАГА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙЧЕН ДЕГIААХАРА НАЬКЪАШ

СОВЕТСКИ ХАЛКЪО, ЛЕНИНСКИ ПАРТЕ ТОХКАМАХ ЧАКХДАЬННА КУЛГАЛДЕШ, КПСС XXIV-и XXV-и СЪЕЗДАША ОТТАЬЯ ЭКОНОМИЧЕСКИ СТРАТЕГИ ВАХАРЕ ЧАКХЙОАЛАХАШ, ДIАХО ТОЛАМАШ ДАЬХАД КОММУНИЗМА МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИ БАЗА ХЬАКХОЛЛАЧА А СОВЕТСКИ НАЬХА ХЬАЛ-ТОРО АЙЕЧА А.

(Парте XXVI съездага йолчаКПСС ЦК проекта тIера).

ПЯТИЛЕТКАГАРА пятилеткага доалаш алсамъюол СССР производственни материально-технически потенциал, хаддаза дукхагIа хул материальни духовни рулкъа.

«1981—1985 шерашна а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегIайоалаяра керттера достамаш» яхача Советски Союза Коммунистически парте XXVI съездага йолча КПСС ЦК проекта тIа, йоалаьй Советий мехка экономика чIоагIлуш латтилга къаьгга хьахьоккхаш йола даннеш.

НислагIча пятилеткаца нийсдича иттлагIча пятилетке мехка къаман доход 400 млрд сом дукхагIа хиннай. ХIанз пхе дийнахьа хьаю 1928 бIаьрччача шера — хьалхара пятилетка йолаялалехьа хьадеш хиннар миссел къаман доход. Къаман дохода пхе даькъах диъ дакъа бахача наьха потребленега, наха чубаха цIеношш социально-культурни гIирсашш хьалдарга дIадахийтар. ХIара сага сих йола реальни доходаш 17 процент дукхагIа хиннай, юкъарча боахамгара колхозошка кхочар — 26 процент.

ХIанз вай мехко дуней тIа арахецача продукце пхеагIа дакъа арахец. Мехкдаьтта, вашнех марганцеви руда, кокс, минеральни удобренеш, цемент, тепловозаш, электровозаш, продукце кхы цхьадола тайпаш арахецара дуней тIа хьалхара моттиг вайге я.

Советий мехка деэткъалагIча шерашка чубоалаш йолаш я ина бола экономически Iилма-технически потенциал, лакха квалификаци йола кадраш. Из чIоагIа мIаьле я общественни производство дIахо дегIайоалаяра а халкъа хьал-торо айяра а.

Вай сийлахь-йоккхача Даьхен вежарий дезала юкъе Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой парте XXVI съезда наькъаболх доккхий къахьегама толамаш а даьха. ИттлагIча пятилетка шерашка республика боккха тIа баьнкхаб экономически социальни дегIадоагIача, Iалашдаьд къахьегамхой материальни культурни вахара боарам айбелга.

ИттлагIча пятилетке капитальни гIишлошара, промышленноста, юрта боахама, транспорта, торговле, бахача наха, бытовой гIулакхаш дара даьккхе оттаь хиннача заданей керттерча хьонхамаш толаме кхоачашдаьд.

Пхе шера пачхьалкхен капитальни вложенеш 108 процент караерзаьй, керттера фондаш 700 млн. сома е планал 6 процент дукхагIа болх бе йолаялийтай. Ялат, шекара свекла, баьцадаараш, шура, фуаш, тха пачхьалкхенга дохкара иттлагIча пятилетка планаш тIехкхоачашъяьй шоайтъкъе иттнел совгIча производственни объединенеш промышленни предприятеш, биъ бIаь совгIча цехо, бригадаш, участка, промышленностерча итт эзар совгIча болхлочо толаме кхоачашъяьй шоай пятилеткаш.

ХIара денна дукхагIа хул цхьайттаъагIча пятилетка чотагIа болх беш болча хьайха латтача болхлой мугIараш. Шоай къахьегама совгIаташ цар хетаду парте XXVI съезда.

ГIадвуга хувцамаш

Дукха къамаш дахача Нохч-ГIалгIайчен городашкен юрташкен миллион совгIа саг вах. ИттлагIча пятилетка шерашка республике бахача наха 40 эзар саг тIакхийттав. Уж йоккхача городе Гудермесе бахарел е Шелковской районе бахараш миссел нах ба. Республика хIара квадратни километра 60 саг кхоач, Къулбаседа Кавказа ловлахарча республикашнех краяшкен кхоачачул дикка дукхагIа.

Бахача нахах дукхагIбараш — нохчий, гIалгIай, эрсий. Нохчийи гIалгIайи 746 эзарнел дукхагIа ба. Цул совгIа республике бах эрсий, украинцаш, эрмалой, татараш, жуттий, хIирий, Дагестана къамаш, кхыча къамехи народностехи бола нах.

Шерагара шерага хувцалу республике бахача наьха социально-экономически структура. ДукхагIа хул городашка баха нах. 5 городеи 4 городской хьисаперча болхлой поселкашкен вах ах миллионал совгIа саг, республикера хIара шоллагIвар хIана вац аьнна вола саг городашка вах, республике бахача нахах 90 процентал совгIа Сийлахь-йоккха Октябрьски революци яьнначул тIехьагIа баь ба. Республике 60 шу а кхы совгIа а даьнна 6 эзарнел совгIа нах ба, хIаьта хIара шу массаза доал дукхагIа хул уж.

Нохч-ГIалгIай АССР — Российски Федераце бераш дукхагIа деча республикех цаI я.

ИТТЛАГIЧА ПЯТИЛЕТКЕ МАШИНОСТРОЕНИИ МЕТАЛЛООБРАБОТКЕН ДЕГIАЯР (процентаца).

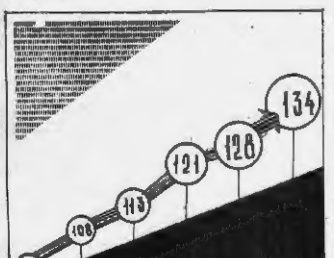

ЮРТА БОАХАМА ВАЛОВИ ПРОДУКЦИ (1973 шера хиннача маьхашка нийсъйича) ЮКЪЕРА ЛАЬРХIАЧА ХIАРА ШЕРА (миллионаш сомаш).

Индустре боаха гIа

Нохч-ГIалгIайче Къулбаседа Кавказе йоккха индустриальни район я. Промышленни продукце пхе даькъах диъ дIалоац эза-йоккхача индустре. Республика промышленносто халкъе бахама еррингача продукце кхаь даькъах шиъ дакъа лу.

ИттлагIча пятилетка шерашка республика индустре кхы цхьаьккха гIа баьнкхаб дIахо дегIайоагIаш. Производствана концентраци специализаци ирах пятилетка чакхйоалаш вIашагIъеллай 14 производственни Iилма-производственни объединени, царга кхоач республика еррингача промышленни продукцех 70 процентал совгIа.

Дикка болх баьб заводаши фабрикаши, промыслаши, кхыйола производствош кердача оборудованеца Iалашъеш, юкъейхиьай керда техникеи прогрессивни технологиеи, эргадовхаш тоадаьд производствон къахьегами вIашагIтIехьбоакилга.

Промышленни производствана керда техника юкъейоалаярах хIара шера йоккхагIа хул экономически эффект, пхе шера из 50 млн. сома маьха хиннай. Дикала пачхьалкхен Знак йола продукци 30 процентага кхаьчай, пятилетка йолалуш 13 процент хиннача.

ИттлагIча пятилетке республика промышленни предприятеша кара а ерзаь арахеца йолаьй промышленни продукце 116 керда тайпа машинаш, оборудовани, аппаратуш, автоматизаце приборашии средстваши, 211 предприятешнен производствашкен оборудованена модернизаци яьй. Цу дерригне а торо еэар мехкдаьттахимически промышленносте 12 процент дукхагIа продукци арахеца, машиностроене — 34 процент, яйтача промышленносте — 32, хьуни хьу чакхйоахачен — 24, микробиологически — 39 процент, республика еррингача промышленносте — 10 процент.

Холуш хIама да республика промышленносто мехка халкъа боахама чIоагIа эшача продукце доархIаме тайпаш дукхагIа арахецилга. Ишта, пятилетка шерашка мехкдаьтта аппаратура 15 процент дукхагIа арахийцай, насосаш — 29, полиэтилен — 18 процент.

Къаьстта уйла тIаахийтай халкъа эша товараш арахецара. ТIехьахьа юхкаю трикотаж 31 процент, чухьнахьа дувхаду пазата барзкъаш — 1,7-аза, тедага вога гIире — 1,9-аза дукхагIа арахийцаб, консерваш — 29 процент, шурий продукци — 15 процент. Культурно-бытовойи коа-карта эшен товараш 38 процент дукхагIа хьадаьд.

КIезига хIамаш карагIдаьладац технически прогресс ечек продукци дукхагIа йоаккхачен промышленностерча 10 эзар совгIча производства новаторашкеи рационализаторашкеи. Пхе шера цар 63 эзар совгIа рационализаторски изобретательски предложени еннай. Уж юкъейоалаярах пачхьалкхена 92 млн. сом экономически пайда хиннаб.

Пхе шера заданеш хамал хьалха кхоачашъеча доккха дакъа юкъедихьад промышленноста болхлоша. 1980 шера 11 бетта шера планал совгIа республика мехкдаьттахоша халкъа боахама 40 эзар тонна мехкдаьттеи 37 млн. куб. метр гази еннай, цар социалистически декхарел шоаза совгIа дукхагIа да из. Республика индустре хьалха латтача «Грознефть» объединене коллективо бIаьрча пятилетке тешшамеи ритмичнои болх бу.

Шоай производственни толамашца гIаддуг республика машинаштъераша. Отрасле хьалха латтарех я «Красный молот», «Электроприбор», «Промавтоматика», «Пищемаш», «ГI. Ахриева» цIерагIча «Электроинструмент» яхача заводий, кхычар коллективаш. Республика предприятеша 1980 шера планал совгIа 16 млн. сома маьха продукци арахийцай.

Пятилеткей керда гIишлоши

ИттлагIча пятилетке Нохч-ГIалгIайчен городашкеи юрташкеи чакхъяьккхай гIишлош хьаттъяра йоккха программа. Республика халкъа боахамга дIаяхийтай 2 миллиард сом гаргга капитальни вложенеш, нислагIча пятилетке дIаяхийтарел 18 процент дукхагIа.

Капитальни вложеней пачхьалкхен средстваш дIадахийтай керда предприятеш хьалъяргеи йоалчарна реконструкци яргеи, социально-культурни гIишлош хьалъяргеи къахьегамхой хьал-торо тоаяргеи.

Пятилетке хьалъяь доархIаме гIишлош я каталитически реформинга установка, ЭЛОУ-АВТ установка, Грозненски кога гIирса фабрика, Гормолзавод, ЖБИ Аргунски заводера производственни вазалаш, художественни керамика Дуба-Юртовски фабрика, хьайбай боахама комплексаш, кхыдараш. Пхе шера болх бе йолаяхийтай 30 йоккха промышленни предприятии производствон.

Iалаьмате дукха ахча — 567 млн. сом, е дерригача халкъа боахама дIадахийтачох 29 процент, дIадахийтад юрта боахама материально-технически база дегIайоалаярта. Цу доархIамеча отраслага нислагIча пятилетке дIадахийтачул 33 процент дукхагIа ахча дIадахийтад.

Пхе шера пачхьалкхени кооперативни средствай а бахача наха денноча пачхьалкхен кредита а чотагIа хьалъяьй 23 эзарнел совгIа квартирей наьха шоай доалахьара цIеноши, юкъара майда 1,4 млн. кв. метр а йолаш. Из да 102 эзар саг кердача цIеношка баха хоьшар.

Алхха пачхьалкхен централизовани капитальни вложеней чотагIа хьалдаьд 917 эзар кв. метр цIеноши, нислагIча пятилетке хьалдаьрел 90 эзар кв. метр дукхагIа.

Пхе шера хьал а яь болх беш я 37,5 эзар дешархочоа лаьрхIа юкъардешаре школаш, деша даха ха бохмача берий учрежденеш — 7,4 эзар моттиг, больницаш — 400 маьнги болаш, профессионально-технически училищай зданеш — 1600 дешархочоа лаьрхIа. Болх бе доладеннад керда драматически театр, «Юбилейный» яха шерафоргметин кинотеатр, г. Назранера культура районни ЦIа, г. Грознера роддом, быта ЦIа, кхы дукха социально-культурни объекташ.

Финансироване еррингача средствай чотагIа пхе шера республике болх бе йолаллийтай 1729 млн. сома маьха керттера фондаш, нислагIча пятилеткечул 28 процент дукхагIа.

Тоам хулаш белгалду вай республика гIишлошъераша пятилетке программа дикка тIехкхоачашъяьлга. Капитальни вложенеш караерзаяра иттлагIча пятилетка пачхьалкхен план 108 процент. Пхе шера планал совгIа керттера фондаш болх бе йолаялийтара план — 106 процент. Пхе шера планал совгIа итташ миллион сома маьха балхаш даьд республика подрядни организацеша.

КАПИТАЛЬНИ ВЛОЖЕНЕШИ КЕРТТЕРА ФОНДАШИ (миллионаш сомаш).

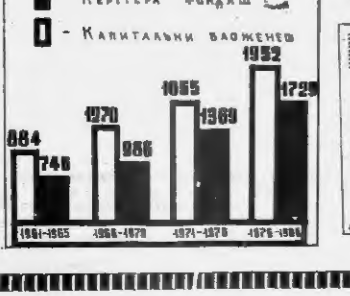

Юрта мулаш

Республика колхозашкеи совхозашкеи дукха белхаш ду юртбоахама производствана концентраци специализаци ешъ, из индустриальни ларда тIа йоаккхаш. Боккха гIа баьнкхаб иттлагIча пятилетке.

ТIа-тIа дукхагIа ух колхозашкеи совхозашкеи лаьрхIа тракторош, комбайнаш, лаьтта леладара агрегаташ. Цар торо хулийт лаьтта леладара культура айе, кхашнара балхаш сихагIа де, хьувкъам лакхбе.

ИттлагIча пятилетке республика ялаташ леладераша эггара боккхагIа хьувкъам кхебаьб ха болча ялатий. Шера юкъера лаьрхIача 502 эзар тонна ялат даьккхад, из нислагIча пятилеткечул 70 эзар тоннел бархIлагIча пятилеткечул 80 эзар тоннел дукхагIа да. ИттлагIча пятилетка шера юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 21,5 центнер, е хьалха дIаяхача пятилеташна даьхачул 3,5 центнер дукхагIа ялат даьккхад.

Хьувкъам айбара чотагIа дикка дукхагIа яьккхай фабрични шекара свекла, коартол, баьцадаараш, кхыйола культураш.

Керда, доккхагIа мулаш даьккхад республика хьайбаш лелаераша. Дикача фуд зола хьайбаш алсамдахаоа ларда тIа дукхагIа йоах шура, кхыйола хьайбай продукташ. ИттлагIча пятилетке шера юкъера лаьрхIача нислагIча пятилеткечул дулх 10 процент, шура — 9, фуаш — 22, тха — 5 процент дукхагIа даьккхад.

Юртбоахама продукцех дукхагIъяр хIанз йоах республика специализировани боахамашка. Цига 97 процент фуаш, 71 процент баьцадаараш, 72 процент сом, 94 процент комсаш йоах.

Юрта боахаме Iилма-технически прогресс ира а шерра яьржача социалистически яхье а ларда тIа Iалашдаьд юрт боахама продукце керттера тайпаш пачхьалкхенга дохкара иттлагIча пятилетке заданеш кхоачашъелга.

Ялати шекара свеклаи йохкара пхе шера план кхоачашъяьй 106 процент, баьцадаараш — 109, сом — 113, тхьамка — 117 процент. Шура эцара план 104 процент, фуаш — 105, тха — 107 процент кхоачашъяьй, кхоачашъяьй хьайбаш эцара задани а.

ТIа-тIа чIоагIлуш я колхозийи совхозийи доакъера база, цуи ларда тIа хьайбаш леладераша керда мулаш доах хьайбай продуктивность айеча а фермай продукци йоаккхача а. 1980 шера колхозашкеи совхозашкеи Iалашдир пачхьалкхенга дохка хьайбаш юкъера доза 300 кг, е 1965 шера хинначул 16 кг дезагIа долаш хулга.

ХIанз лаьтта леладечара керттера резерв я массе а оагIорахьара интенсификаци яр лаьттай хьоанал айяр, юртбоахама даьгIенашта шерра мелиораци яр. Республикера хиш дехна лаьтташ хIана 143 эзар гектар да, пхе шера 12 процент дукхагIа хиннад уж. ХIанз цар лу гулдеча валови ялатий дизлагIа дола дакъа, баьцадаарий диъ даькъах кхоъ, еррига комсаш.

ИттлагIча пятилетке шера юкъера лаьрхIача юрта боахама продукци 351 млн. сомага кхаьчай, нислагIча пятилетке хинначул 38 млн. сома, е 19 процент дукхагIа.

Деррига а халкъа хьал-торо тоаяра

ИттлагIча пятилетке Нохч-ГIалгIайчене бахача наьха ахчан доходаш кхаь даькъах цхьа дакъа тIаккхийттай, хIаьта итт шера — шозза.

ТIа-тIа тIаккхеташ да алапеш. 1980 шера 1975 шерана нийсдича болхлойи гIуллакхерча наьхеи бетта юкъера алапа 16 процент лакхденнад, из пятилетка заданешка хьежжа да. Халкъа боахама керттерча доакъошка белла алапи сихагIа лакхлу: промышленносте из лакхденнад 23 процент, гIишлош еча — 22, бурув тохача — 35 процент. Колхозхой къахьегамах дур — 17 процент.

КПСС XXV съездо оттаьча социальни программага хьежжа иттлагIча пятилетка шерашка пенсеш лаккхдир пенсионерий дукхача категореща. Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа хиннарий материально-бытовой хьал тоадаьд. Больницашка кхачаген моллашкен дIадахийттачух боарам айбаьб. Юкъардешара школай 1—3 классашкарча дешархоша мах боацаш учебникаш тел.

Бахача наьха реальни доходаш ишта айлу потребленe общественни фондай чотагIа а. Халкъа боахамерча болхлойи гIулакхерча наьхеи бетта юкъера алапи общественни фондашкара дIатIаккхетар а долаш 1980 шера болх беча цхьан сага лаьрхIача 209 сом хилар, 1975 шера хинначул 31 сом совгIа.

Халкъа хьал-торо айлара белгало я дукхача хана леладу товараш наха дукхагIа йийдар. Республике иттлагIча пятилетке бахача нахага ехкай 98 эзар телевизор, 117 эзар радиоприемники радиолеи, 75 эзар холодильник, 55 эзар баргкъаш дутта машина, 17 эзар баргкъаш тега машина, 25 эзарнел совгIа легковой автомашина, 521 эзар тайп-тайпара сахьаташ.

НислагIча пятилетке ехнарел дукхагIа ехкай холодильникаш 16 процент, велосипедаш — 14, фотоаппараташ — 27, электропылесосаш — 44 процент, автомобилаш — 2,4-аза.

Цу товарашца баха нах хIара шера дукхагIа Iалашбу. ХIара бIаь дезала хIана я 90 телевизор, 70 холодильник, 75 баргкъаш дутта машина, 86 радиоприемники, радиолеи, хIара пхелагIча дезала шиъ доалахьа автомобиль я.

Бахача наьха реальни доходаш дукхагIа хилара ларда тIа дегIаух розничин товарооборот. 1980 шера 715 млн. сомага кхаьчай из, 1975 шера хинначул 28 процент дукхагIа а я.

Шерлу бахача наха бытовой гIулакхаш делга. Пхе шера 1,7-аза дегIадаьд из, хIаьта юрташка 2-аза дукхагIа.

Тоаденнад баха нах чуIеча фусамашца Iалашбалга.

ЮКЪЕРА ЛАЬРХIАЧА ШЕРА ДАЬККХА ЯЛАТ (эзараш тоннаш).

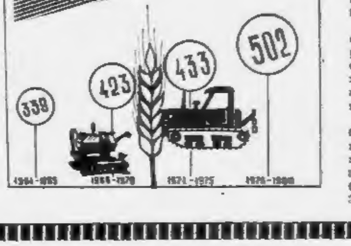

Ер общественни фондех телаш да

Мах боацаш дешийтарга, медицински гIулакх дарга, къабеннараш материально Iалашбарга, кхыча социальни мероприятешка дIаухийта общественни фондаш пхе шера сага сих 354 сомагара 438 сомага кхаьчай.

Нагахьа сана вай республике дезал 4 саг а кхы дукхагIа а волаш бале, цу тайпарча хIара дезалга 1980 шера шийи доходел совгIа общественни потреблене фондех 2000 сом гаргга кхаьчад.

Из кхетадеш а да, нагахьа дезал массаб школьникаш, студенташ е деша даха ха боаца бераш доацаш. Хоаш да цхьан беро школе дешара пачхьалкхено шера 180 сом дIадоххийтаьга, хIаьта республике из хуз 70 млн. сом.

Техникуме цхьан дешархочуна хьехарга пачхьалкхено дIадоххийт 650 сом, хIаьта институте — 1000 сомал совгIа. Уж кхы а итташ миллионаш сомаш хул пачхьалкхен бюджетера дIаухийташ.

Берий яслешка цхьа бер леладарга 500 сом, хIаьта берий беша — 450 сом дIадоххийт. Царех 80—85 процент пачхьалкхено шийна дIатIаьц.

Цавоагаш вола цхьа саг цхьан дийнахьа леладарга бюджетера дIалу 8 сом. Шера цу гIулакхага республике дIадоххийт 32 млн. сомал дукхагIа.

Пачхьалкхен бюджета расходий даьгъа 15 процентал дукхагIдар соцIалашонген социальни страхованеген дIадода.

Республике алхха пенсеш 15 млн. сомал дукхагIа да. Пхе шера из 17 процент дукхагIа хиннад.

Сага могашала йоакхо яр

Социально-экономически хьалеш хьанхолларах а унахцIено лоараяра гIулакхаш чакхдахарах а баха нах цамогаш хулга а бовлга а хIара шера лохлуш да, сага вахаш йоакхха ха Iаьхлу.

ИттлагIча пятилетка шерашка республика унахцIено лораю учрежденеш алсамъяьнай. Хьалъяьй керда больницаш, поликлиникаш, аптекаш, бераш ду цIеноши, деша ха йоаца бераш леладу учрежденеш.

Республика городашкеи юрташкеи болх беш я 563 лорий амбулаторно-поликлинически учреждени, фельдшерско-акушерски пункт. Больницашка 11,5 эзар маьнги ба. Къахьегамхой могашал лораеш 3 эзар лори 6 эзарнел совгIа медицински персонала балхахоа ба. ИттлагIча пятилетке уж дикка дукхагIа хиннаб.

Республике бахача 10 эзар сага кхоач: 100 больницера маьнги, 25 лор, юкъерча медперсонала 70 балхахо. Уж дикка дукхагIа ба дукхача капиталистически мехкашка болчарел.

Социальни программо лерхI къаьнен берех могашал лораяра, бераш хьалкхедара кхы а дикагIа аьттув хургбола хьалаш хьанхоллилга. Из положени законагIа дIачIоагIъяь я кердача СССР Конституце тIа.

Наьнали берий лорадара республике болх беш я 90-нел совгIа кхалнаьха консультацеш, берий поликлиникаши амбулатореши, 22 шурий кухни, 7 берий санатори, 600 гаргга берий ахнан площадкаш, цига салоI 55 эзар бере. БIаь совгIча пионерски лагерашка хIара шера салоI 40 эзар гаргга бере.

Бераша кхетам балара, уж физически а нравственни а чIоагIдара боккха лоархIам болаш я стационарни берий учрежденеш. Уж республике 340 я, цига пачхьалкхен чотагIа а льготи хьалаш долаш а леладеш 36 эзар бер да.

Знаней лакхаленашка

Республике ах бIаь эзарнел совгIа лакхерен юкъера лаьрхIан дешар дийша специалист, царех 75 эзар гаргга саг халкъа боахама доакъошка болх беш ва.

Лакхерча дешара заведенешка дийнахьерча, сайринарча, заочни отделенешна дешаш 12 эзарнел совгIа студент ва. ИттлагIча пятилетка шерашка цар кийчъ а вах арахийцав 87 эзар инженер, педагог, экономист, кхыбола специалисташ.

12 техникумех юкъерча лаьрхIача дешара заведенех дешаш 14 эзарнел совгIа дешархо ва. Цар пхе шера кийчъяь 20 эзарнел совгIа промышленноста, юрта боахама, просвещене, унахцIено, культура специалист.

Лакхерен юкъерен заведенеш Iалашдаьь я лакха квалификаци йолча педагогашнех Iилман болхлошнех. Кафедрашта керте латт Iилманхой. Царна юкъе ва 33 доктор, 350 Iилма кандидат.

Республике чакхдоаккхаш да дерригача нагахьоша юкъера дешар дешилга. Юкъардешара школашка дешаш 283 эзар бер да. Пхе шера йиза юкъера образовани хилара дипломаш а луш арахийца 95 эзар дешархо. Цул совгIа юкъерча профтехучилищашка 15 эзар кьонача квалифицировани болхлочоа йиза юкъера образовани хилара дипломаш деннад. Цу шерашка юкъардешара школашка 8 класс яьккхай 142 эзар саго.

1979 шера яьча бахача наьха Еррингсоюзни переписо хьакхьенхар Нохч-ГIалгIайчен халкъа боахаме болх беча нахах ахаш гаргга бараш лакхерен юкъерен дешар дийша болга.

Культура айяр

Социалистически общественни строй дерригача хьалашт хьаьхеллад дерригача бахача наьха массе а оагIорахьара культура айяра. Хьалха шийн йоазув доацаш хиннача Нохч-ГIалгIайчевах хиннай дегIаенна социалистически культура йола республика.

ТIа-тIа дегIаух культпросветучрежденей сеть: культура дворецаш, клубаш, библиотекаш, профессиональни халкъан театраш, музейш, кхыйола культура учрежденеш.

Городашкеи юрташкеи болх беш я 380 киноустановка, цига цхьа Iоха йиш я 85 эзар саг. 465 библиотека, цига 7,6 млн. книжка да. Клубаш 420 я. Болх беш да 3 театр, 3 музей.

1980 шера кино хьежаь 12,5 млн. саг, театрашка — 440 эзар, музейшка — 170 эзар саг.

Шерра дегIаденад книжкаш арахецар. Книжкаш, журналаш, газеташ арадувл эрсий, нохчий, гIалгIай меттала, ишта еш я радиои телевизиони передачаш. Болх беш да эрсийи къаманни драматически театраш. Цу дерригне а торо лу республике бахача наьха тIа-тIа дукхагIа хулаш доагIа духовни эстетически хьашташ кхоачашде.

Социально-культурни мероприятешка дIаухийтар хIара шера дукхагIа хул. ХIанз 117 млн. сом да цу гIулакха алхха республика моттигерча бюджетах дIадоххийтар.

Доазол дехьара

Социалистически мехкашкара хоамаш

ВОШАЛА ТIЕХЬА НОВКЪОСТАЛ А ДЕШ

Советски Союзо новкъостал а деш шина бIаьш гаргга халкъбоахама объект хьалъйой Вьетнаме. ХIинз укх сахьате хьалъеш а реконструкцие еш а латт башха дукхагIа - кIезигагIа хургйоацаш кхы а кховзткъе итт тайп-тайпара предприяти СССР санна доккха гIо дý СРВ кхыча вошал долча мехкаща а. Масала, Хавой — Хошимин яха машиннийь юхаметтIоттабеш ГДР-ера яьхнар прессаши автокранаши, Польшера — дизельни генератораши рельсаши. Болгарера — бетон хегаергаш. Чехословаке гIо ду республикана машиностроени, энергетика, яйга промышленность дегIайоалае. Кубо новкъостал ду шекара эра плантацеш хьае, хIаьта ишт-та хьайбаш леладар дегIадоаладе. Венгре хьанаре дакъа лоьш хьу чакхйоахача электротехнически, медицински промышленноста предприятеш хьалъеча.

Вьетнаме социализм хьалъяра боаххача лоархIаме хургда СРВ СЭВ членаш йолча пачхаьалкхенаша цхьана леладу гIулакхаш йIаьххача хана кIийлея тIа дахар. масала, 1981—1990 шераш чулоацаш йола юкъ.

(АПН).

ЭНЕРГЕТИЧЕСКИ БАЗА ДЕГIАЯР

Румыне халкъа боахам дегIаахара лоархIаме лостам ба цо шин энергетически база чIоагIъяр. Дукхьал тIехьарча хана рапорташ тийжад республика энергетикаша «Турчени» «Деван» яха ТЭЦ. Олтски гидрокаскад низага кхачарах.

ХьатIайоагIа пятилетка (1981—1985 шераш) чакхйоаллаш 55 процентага кхоачаш лаккхургда мехка йоанначча эррига электроэнергена юкъера кIоранеш слан цашцех болх беча электростанцеша йоаккха энерги. Эксплуатаце дIалургья «Аьшка коанаIараш-11». «Турну — Могуреле — Никопол» яха гидроэлектростанцеш. Хьалъе лаьрхIад керда ГЭС Дунай тIен кхыча долхача хиш тIен. ХIаьта иштта болх бе йолайолийтаргья 660 мегаватт низ бола СРР эггара хьалхара атомни электростанци.

(АПН).

«ФАРМАХИМ» ЯХА МАРКА А ЙОЛАШ

«Фармахим» яха марка тIелаттдаш дола розах даьхка даьтта, молхай препараташ, косметически изделеш шерачкъе итт совгIа цIи йола мехка доазонел гаьнна эра йоаш йола хIамаш арахец Болгаре эггара йоккхагIа йолча производственни объединенеех цхьанне. Дукхьал чакхдаьннача шера 73 пачхаьалкхенга кхачар цун продукци.

Объедиинене Iилма - тохкама институтен экспериментальни базашкен ду продукце дикал лакхъяра, прогрессивни технологи чуйоалаяра тIедерзадаь балхаш. Дукха препараташ кийчъю Вlашш Экономически гIо дара Совета членаш йолча вошал долча пачхаьалкхений специалисташца цхьана. Къаьстта дика контакташ я «Фармахима» советски организацешца — тохкамаш а ду разработкаш а уйтIаю цхьана гIулакхаш леладара йIаьххача хана йолча программай кIийлех тIа.

(АПН).

МЕХАНИЗАЦЕ НОВКЪА

ТIа-тIа дукхагIа хул Венгре юрта боахаме машинаша ду балхаш. Цу тIа а машинни парк совъяккха а гIертац доккхий боахамаш, уж гIерт шоай кьаьнайрий метта балха ЮсаIле лакхагIа йола керда машинаш хилийта. Нагахьа санна цхи шу хьалха мехка кхечка болх беш берряга а лаьрхIача 3,6 миллион говра низ бола 62 эзар трактор кхиналле 1980 шера уж алаха 54 эзар мара яцар, амма цар низ 4,1 говра низал боккхагIа ба. Вокъонца механизаци яьй Венгре, масала, ялатий культураш чуэцара баьхашта. 14 эзар гаргга комбайно 16—18 дийналья чакхдоех уж балхаш. Юрта боахаме механизаци яр бахьан долаш кулгашца бу болх, масала, баьцовгIаш лелаеча тIеххьарча итт шера ах тIерабаьнаб.

(АПН).

Дикача доалахошта юкъера, доттагIалей вIаши дезаш хиларен ларда тIа чIоагIдена гIулакхаш дIа - юха леладу Советски Союзон Финлянден. Хаддаьза чIоагIлуш а дегIадоагIаш а латт юкъера торгово - экономически Iилма - технически бувзамаш, дегIадоагIа дIа-юха леладу культура гIулакхаш а.

СУРТА ТIА: советски машинаш импортегIа 30 шу совгIа йолча хана дIаухийташ йолча «Коцела» яхача советско - фински акционерни общества цхьан филиалера «Лада» яха советски автомобилаш.

В. ДУБИЛА сурт. ТАСС фотохроника.

ХАЛОНИЙ ШУ, ДИКАЧА ГIУЛАКХАШКА ДОГ ДАЬХА ШУ

Миштa хиннад 1980 шу? Цхьан дешаца из дашха велча, из — хала шу хиннад. Хала хиннад дукха моастагIий болаш хиннача кхохкам кIаьдбара политикана. Хала хиннад вIаши бовбеш дIайоха тIом болабаьча Иракан Иранаи. Интервенце кхерам тIаэттача, кортамукъале яниха гIертача Сальвадора. Пакистана территоре тIара тийшача балхах моастагIий чугIертача Афганистана. Хьалха а санна шин лоIаме йоацача Намибена. Социализм хьалъеча нийслуча халонех шоашта гIойле яр де империалистически гIоаяраш гIертача Польшана. Милитаризаце, кхохкама, конфронтаце Iоткъама кIал латтача дунимача кхыча мехкашта.

ДIахо мел гаьна гIоргда хIанз етта хьал? Цу хаттара жоп дала атта дац. Теша дог доагIа керда шеро из кIаьддергхиларах. ГIулакх алхха советски наха вахарн кховнен оптимистически уйла йолаш тIаэцаш хиларах лаьтта Iац. Дунен халкъашта юкъера гIулакхаш позитивни дегIадоаладара пайдане долаш да бакъйолча фактащек тенденцешеи яхар.

Вай дунем тIа долаш да кхычара вIалла хуаца йиш йоаца хIамаш. Царех цаI — кхохкам кIаьдбар. Машара моастагIашта лоара сихагIа из денна дIадаьлча. Бакъда, эррига хьайнцача дунен халкъашта юкъера сообщество из ловш яц. Цунна лов кхыча тайпара хилар; цхьа иттех шера ше кхыча хIаманпа хуаца йиш йоацилга дIахьекха дола кхохкам кIаьдбар тоаде. Халача 1980 шеро из дага дохийтар массанена.

Генеральни Ассамблея XXXV сессе бIаь пачхаьалкхено могадаьд кхохкам кIаьдбара политика лелаелгея из дIахо хьолген, де мел дезар де аьнна эррига пачхаьалкхенаш тIахьнйхей дIахо йодача хана из политика мелъергйоацаш а юкъагIа ютаргйоацаш.

ЛоархIам болаш хIама да вож процесс — герзаш Iоадара доазув оттаделга юкъагIа ца дитар а. Дикка пайда боалаш чакхъьлар гураха Женеве хинна моллагIа дараш санна дола герзаш, эггара къизагIа дола аулам царех далар кхерам бола герзаш дIалахара е царна доазув оттадара хинна ООН конференци. Цигга, Женеве, хилар Европе ядерни герзашта доазув оттадара дешаш дувцйш хиннача советско - американски переговорий хьалхара раунд а. Хетаргахьа, сеца лаьттачара кIеззига дIадоладеннад континента Центральни даькъа тIа шинна оагIоно герзашцара низаши герзаши кIегигдара хьакъехьара Венера къамаьлаш а.

Лоацца аьлча, дунен халкъашта юкъера гIулакхаш тоадайта дбагIаш а лергIача наькъа тIа довла доагIаш а да. Советски Союзон цун социалистически союзникашен шоашта мел могар ду дегIаахар духхьала цу наькъагIа хилийтара.

1980 шера советски халкъа хьалхашка хьаделладеннад коммунизм хьалъяра керда доазонаш. ЙуттагIа пятилетка чакх а яьнна Советски мохк КПСС XXVI съезда шера, цхьайтталагIча пятилетка шера чубеннаб. Хургйолча советски, коммунистий форумо дегIаенача социализма общества экономически, социальни, политически вахаре хинначе динача хувцамий итог ергья. хьатIайоагIача этапе коммунизм хьалъяра программе белгалъергья. «...Вайна хьалхашка латташ, — аьннад цу хьакъехьа КПСС ЦК октябрьски (1980 ш.) Пленуме ше хьамаьл деш Л. И. Брежнева. — боккха болх ба. ДезткъалагIча шерашка чакхдаккха деза экономика сихха дегIаяра наькъ тIа йоаккхилга, чIоагIа айе езаш я къахьегама овсарлек дикали».

Вай ленински парте дерригача халкъага дувцийта оттадаь «1981—1985 шерашкен 1990 шерага кхачалцен СССР экономически социальнни дегIайоалаяра керттера лостамаш». Парте экономически социальнни стратегегIа де лерхIар — халкъа хьал - торо тоалга Iалашдер, хIаьта КПСС-и советски халкъи шоай кховнен планаш уйттаеш а да.

ПланагIа баха безам болаш-м капиталистически дунен тIара бараш а бер. ПрограммагIа леладе йиш йий шоай доалахье ярашка хьаьта мера хIама доаш лелаяду гIулакхаш? «Дунен тIа кризисни хьал оттаро, гаьнна дIайода тIехьале йолаш мехкдаьттана мьахаш тIадетталуш, хьабе болх боацаш дукха нах болаш, экономика дегIаяра темпаш кIезиглуш хиларо, — лятнъаш да «Вестфелише рундшау» яха малхбузенгермански газета, — шоай перспективаши планаши кийчъяра партешта цхьаьккха паргIато яц».

Бакъда, нагахьа санна кхо бIаь шу гаргга йолча хана капитализмана ше хьахиннача хана дена шийх доалла лазар дIадаккха метадеце тамаш я планироване а цунна башха новкъостал дой. Из я дукхача хана дена Малхбузехьа цунах белаш хиниа, товш доацаш юкъ оза хьоарчадаь «частни инициативанен» «паргIатача рыночни экономикаиен» дола тIехкар санна я яхаш цар бет йоахаш хинна планировани, бакъда хIаьта а социализма опыта алиянегIа из дIайоланий пар.

Фуд хIаьта Малхбузехьа хIанз дIахо планировани еш дар? ДегIаахар латтачара меттахье ца далар да из. Из да шоаш кхы могаш ца хилара цар мукIарло дар. «Дукха бIаьш миллионаш болча моцала кIалбиса хьалдаа хIама доаццеш бовш латтача наха хьалхашка дегIаахара» планировани ца яр, — «из да чIоагIа сонта хилари цхьакха хIаманх дош, ца хеташ хилара», — иштта ядаьд аьттехьарча экстремистий шпригеровски «Йельта». Гуш ма хиллара, кхыметтел «доккхий рузкъаш цхьанне доалахьа хилара» система чIоагIа гадоахаш дола из газета а Iедеммадац шин бIиничу нувхаш ца тейсача.

Оалаш ма хиллара, чкъьара талха болалу кертатахьара. Капиталистически дунен керттерча мехках кхийттача лазарах малхбузехьа оалаш ма хиллара Америка, ВIашагIкхийтта Штаташ «тишгьелар» тIехь - тIехьагIа совдоалаш латт. Американски экономика хIанзарча хьалах «мегар» ба из аьннад США кердача президента Р. Рейгана, КIайча цIагIа болх бе ше волавеннача хьалхарча бетташка «экономически проблемашта дукхагIа теркам тIабахийта» шин безаргхилара мукъарзо а дени. Бакъда, КIайча цIен эргIанарча кулгалхочун хьалхагIа хиннарашна а ма бахийта барий теркам тIа, бакъда цхьаькка а тайпарча молхашта мегадац хьахулача хана капитализмах кхийтта лазар дIаданкха. Нагахьа санна бакъдолчох аьлча, Франце Къамая собране кхыча мехкашцарча гIулакхашта йолча комиссе председатела М. Кув де Мюрвила лъча вывода реьза хиланза варгвац: «США болаш а бац, цIаккха хург а бац хьалха хиннача тайпара экономически тIемен лиз», аьннад цо.

Тишлуш йоагIа американски бизнес, къахьегамхошкара шийна мел могар хьа а Iувдаш, шин дерригa низаш вIашагIтохаш а юхедисар карара ца далийта гIерташ, малхбузеневропейски японски конкуренташта дукхьала дIахо къовсам лоеттабе гIерташ. США — Малхбузен Европа — Япони яхача цхьосаберга юкъе торгово - экономически тIемаш латта — автомобильни, телевизионни, болата, химически, текстильни, кхы дукха дараш. ХIанзара хьал иштaд аьлча, из да Атлантика шинна а оагIорахьа кердача тIема кийчо еш.

Иштта я хича водача цхьанне шийна тIехьа цхьаькка Iочутенхавеча экономически кризис эттача хьалашка мехкдаьтта цхьа баррель бахьан долаш цхьанне шоллагIвар къамаргашка гIолла хьабеволла гIертача «паргIатача дунен» оамалаш.

Капитализма мехкаша шу чакхдаьккхад дог доахийла йоаца хьоккамаш долаш. КIоаргга экономически кIалдисаро шин чIоагIача бера цхьаькка а дIахецац. Юкъарча рынка мехкашка дIаязбаь ба 7 миллион совгIа хьабе болх боаца нах. США — 8 миллион. Инфляце диапазон — ФРГ-арча 5 процентагара Италерча 25 процентага кхоачаш. Производство а торговле а дунен капитализм цхьан метте латташ а е хала са а доахаш кьалхашкахьа гIерташ я. Дунен халкъашта юкъерча валютни фонда дашешка хьежача промышленни дегIадаьхача мехкий группа йола валовн къаман продукт тIакхстар 1980 шера юкъера лаьрхIача 1 процент мара хиннадаш. Экономика лохлуш йоагIа 7 шу дизад, хIаьта 1981 шера из гIулакх хувцалой тамаш а я.

70-гIа шераш дунен капитализмана хала итт шу хиннад, хIаьта 80-гIа дараш? Дукха ха йоаццаш Альпбахе (Австре) хиннад хIара шера хулаш дола капиталистически мехкашкарча менеджерийн банкирайн вIашагIкхетар. Дийшар— «Хургйий-теш 80-ча шерашка экономически кризис» яха дош. Дуккхача конъюктурни институтий, экономически организацей прогнозаш а санна мара. Экономически цхьана гIулакхаш леладарен дегIаахарен организаце (ОЭСР) мехкашка 1981 шу чакхдоалаш хьабе болх боаца нах 27 миллион сагага кхоачаш дукха хургба, яхаш хоам бу 24 капиталистически пачхаьалкхе чуйоагIаш йолча цу организаце экспертий доклада тIа.

Дунен халкъашта юкъера политически вахар цхьан моттиге латташ дац.

Дунен эррига политикана чIоагIа Iаткъаш хIама да «антиразрядка» низаш хьалхьуаш хилар. ХIаьта а дикачунга а вочунга а хьежача хоалу Советски Союзен социалистически содружестван, хIанзарча деррига машар безачен прогрессивни низаша лелаю конструктивни политика, цар влияни, авторитет совле болаш хилар.

В. Л. КУЗНЕЦОВ, (ТАСС).

Тха интервью ЯЗДАРХОЧУН УЙЛАШ

Укх денош тха корреспондент хиннав поэт Гирихан волча вахa.

— Гирихан, хьалхара хаттар, сенца белгала да хьона дIадахна шу?

— Эггара хьалха, се поэт хиларах тарра, шу хьакъехьа айса даьча хIаманца беркате хет сона дIадаха шу. Сийлахь-воккха баьчча В. И. Ленин ваь 110 шу дизара хетаь бIарчча стихай цикл араьнинай са «Лоамая Iуйре» яхача альманаха тIа. Цу мугIараша дувц гIалгIай къамана Ленина еннача боккъонех, лоамарой вахар тоадара цо еш хиннача йоанххонах. В. И. Ленин — из са мохк, са халкъ гIоадаьнкха сийрдабаьнна лепа дошо малх ба.

— 1979 шера араьннад Iа гIалгIай меттала язйача Пабло Неруда стихай «ДоагIаргда ди, тешалаш, доагIаргда ди» яха сборник. Алал, сборника чулоацам, аден цун цIеро гучайоаккхий?

— Пабло Неруда — са эггара хьамсарагIа вола поэт. 1973-ча шера сентябрь бетта Чиле фашистски переворот хилча дешар сийлахь-воккхача Пабло дог — империализмана дукхьала лаьттача, дерригача дунен тIа машар хилийта гIерташ хиннача къонсамхочун дог. Цу дийнахьа язйир аз е стих:

Пабло, хьо вар — замай сахьат,
Кортамукъьлен вокал вар.
Сахьатага хьежаш санна,
Адам хьога хьежаш дар.
Iа доа аьлча, Iуйре йоалйр.
Харцо йодар йохар из.
Къахьегаш болчарна телар
Хьа стихаша керда низ.
Цудухьа бакъда, бIеха мел дар
Хьувзар, хьоца лелош дов.
Сецар хьа дог, ла ца могаш
Халкъа дега хинна чов.
Бакъда, кортамукъьлен байракх
Халкъо лакха кхоабаш я...
Сахьат дохадаь дале а,
Заме дIахо йодаш я!

Цу дийнахьа дагадехар сона дунен тIа машар лорабара къаьстта сай дакъа юкъедахьа — гIалгIай меттала яьхача Пабло стихай сборник арахеца, цунах йола гонорар машара Фонда дIаяла. Бийсанна дора аз таржам Неруда мугIарашта. Хало йоаццаш атта вIаштIехьдоалар са из гIулакх, хIана аьлча, Пабло Неруда стихай чулоацам са уйлаш, сона дагалаттар, сона сайна къувзар хиннадаь.

ГIалгIай да кица: «Бийса баьдегIа ме йоагIа, сийрдагIа леп седкъий» яхаш. Эггара сийрдагIа боагаш бола седкъа санна лепаш я Пабло поэзи. Чилена тIаенача Iаьржача бийсаца къувсаш. Цу боадонна йоалургьян из сердал. ХIанз цун стихаш араьннай гIалгIай метта, гонорар машара Фонда дIаенай. Сборника цIи «ДоагIаргда ди, тешалаш, доагIаргда ди» яхилга тешалаш доагIаргда фашистски Iазап тIераккесса ди, деррига чилийски халкъ бален мукъамаьнна да доагIаргда Чилена яхилга да.

— Укх хьатIаденачa 1981 шерах лаьца доацаш, дIаяхача бIарчача пятилетках лаьца фу аргдар Iа?

— КПСС XXV съезд хилча лена Iалаьмате доккхача дикача событешца хьалдиза дар советски наьха вахар.

Дукха я цу дикача хIамаша кхелла дег тIара йоагIа хьамсара керда-стихаш. 1976 шера эсий меттала араьдалар са «ЗIогал тIара аьрзя» яхи сборник. Цун керттера дакъа дIалоапаш я сийлахь - воккхача баьчча В. И. Ленина хетаь «Апрелера мугIараш» яха поэма. 1978 шера а араьннад са «Ловца» яха сборник. Укх тIеххьарча хана арахийцад берашта хетаьча стихай шин сборник а.

— ТIехьа-тIайоагIача хана фу хьа лаам?

— ТIеххьарча бетташка болх беш вар со «Боалашта зиза техад» яхача сборника юкъеяхача стихотворенеий цикла тIа. Дукха ха йоаццаш арадала дезаш да из сборник.

ХIанз деррига советски халкъ да наха ма доагIIара КПСС XXVI съезда наькъадахар духьа деррига хьинар айдена къахьегаш. Боккхача безамца аз а еш «1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхачалца а СССР экономически социальни дегIайовлара керттера лостамаш» яха КПСС ЦК проект. Цу тIа мел дувцар Iалаьмате чIоагIа дог айдеш дола дика хIамаш да. «Боалашта зиза техад» яхача сборника тIа аз дувц вай замах лаьца. В. И. Ленина ядеш котъювлача замах. Боалашта зиза тох апрель бетта. Сийлахь - воккха Ленин ваьча бетта. Юха а юха а сай поэтически мугIарашка аз дувц сийлахь - воккхача баьччах, доах цунах дола яллеш. Боалашта зиза тохача хана гIоздаьнна дел наьха дегаш, массане а машар бувц. Лаьттарча машарах лаьца аз а дувцаргда. ТIема Iаьржача моргаша Iаьрж ма долда вай дуне. Вахар ирае долаши беркатеи хилда къахьегама наьха!

Интервью язйий Ю. ПОВАЛЯЕВА.

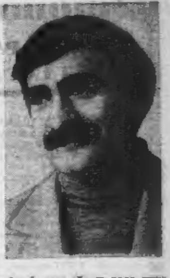

КЪОНАЧА ТЕХНИКИЙ КIИРЕН СЛЕТИ

Кхоана Грознерча № 2 йолча юкъерча школе хьадела берашта кхелетарашта хетадаь Iилман, техникан, производстван Ерригсоюзни КIирен къоначча техникий VI республикански слетк. Оралотдегаре пIаьраска денга кхачалца дIаьош хургда из кIира а слет а.

Укхаза шоаш кийчъя хIамаш гайта ца Iеш. Грознерча промышленни предприятешта, Iилма учреждениешта хетадаь деваш чакхдоахаргда къонача техникаша вIашагIкхетар хургда Ерригсоюзни, Ерригроссийски, зональни выставкайи слетайи довнъошхошца, кийчъергья производстве хьалхалаттарашта хетаь «Шерра гIа боах пятилеткаша» яха сайре.

Грознера бараш хинна ца Iеш. укхаза дакъа лоацаш хургва юрташкара хьаена 150 совгIа къона техник.

ЛАКХЪЕ ПРАВОВИ КУЛЬТУРА

Укх денош НГIАССР юстице министерствeрча правовни пропаганда яра йолча республикански координационно - методически совета заседани хилар. Ия хьайийллар цун председателa А. Н. Котикова.

Л. Н. Толстоя цIерагIча Нохч - ГIалгIай университета, М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грознески мехкдаьтта институтен мехкдаьтта техникумен студенческий общежитешка беча правовни кхетам белара балхах лаьца хоамаш дир укхаза совета членаша С. М.-С. Майситова, Л.-А. Л. Махтамерзаева, В. И. Калугина.

Координационно - методически совето белгалдир общежитешка беш бола болх тоабара кхы тIа а хьадда гIулакхаш белгалдаьза а чакхдехаьза а дирг ца хилар.

ШоллагIа дош город Грознерча предприятешка правовн гойтара агитаци вIаштIехьъяккхарал из тоалра де эшараш къоастадаран хетадаь дар.

ДИКАЧА НАХАХ

МАССАЗА А ШИЙ БАЛХА ТЕШАМЕ ВОЛАШ

«Чечингстройтранс» объединене № 1 йолча гаража шофера Темирбулатов Лаьчас тиъаь итт шу гаргга ха я кир кхухьа машинаш лехка. Даймехко дика нах баьб цун хьаьналча хьинареча къахьегама — цунна еннай «Знак почета» яха цIеча байракха орденаш, «За трудовое отличие» яха медаль.

ТIема халача шерашка кхийнача сага бар санна ба цун вахара никъ. 50-ча шерашка парте тIаьхехама жоп а луш, эри даьда лаьтташ карадерзаде эггара хьалха зрабаьнарашца вар из.

Тахан Лаьчас хьа ца дуьце а, уж тайпа халонаш дукхаза а тIанйттай цунна. Бакъда, царех бIуиъожабеш вац Лаьча. Цунна дола тешал да «Эри даьда лаьтташ карадерзадарах» яха цунна енна медаль.

1970 шера доккха ое хилар Дагестане. Мохк аьга дохадир цIенош, лозабир нах. Iалажо хало тIаоттаяьча лоаяхочоа эггара хьалхарчарца гIо де оарцагIъльяр Нохч-ГIалгIайче. Лоамая халача наькъашка гIолла, кIалбисача наха эггара хьалхара а чIоагIагIа а эша хIамаш тIа а йолаш кхаьчача хьалхарча автомашинашца вар «Чечингстройтранс» объединене № 1 йолча гаража шофер Темирбулатов Лаьча.

Сагах доаллача эггара а доккхагIдолча гIулакхех лархIа доагIа, наха эшшача вакъадоалаш, нахага цунгара дика дIакхоачаш хилар. Цу тайпарча сагага гIайгIа-бала кхаьчача из массане а юкъара хул.

Цхьа шу хьалха цхьа чоалхане операци е езаш цамогаш хилар Лаьча. Чот-са доацаш дукха адам латтар цунна больнице тIехьаухаш. Царна довзар эшшача хана, хало тIаеттача хана Лаьчийгара вака хинна гIо - новкъостал, гIулакх, цун дегIацара эздел.

Больницера араваьлча лораша аттача балха тIа вохийтилга мога а дыь автобоахама кулгалхоша, болх дика бовзаш волаьдаь, автоколонна начальникалла хьожавир Темирбулатов. Балхах дика лоархIавора, колонна коллектива къахьегам, дисциплина дика тоайир. Хьакимаш гетара а раьза бар.

ХьалхагIа ше хиннача балха тIа юха тIавохийтилга дийхар Лаьчас, лазара ше кIалхара ма ваьллинге а кхоачашдир цун дехар.

МоллагIа а запасной оагхалаш, кхыйолла автобоахама эша хIамаш я Лаьча вохийт гаража кулгалхоша. ХIана аьлча, ше дIаваьхачара ваьсса юханерзац из. Цудухьа коллектива лоархIаш, сий деш ва. Кадрай отдела общественни член ва из. Цо дет тIара къамаьл ду балха отта кеначунца, балхара дIаваала воалачуница.

МоллагIа а шийтара зарло ялийта шофер, электрик, слесарь администрацел чIоагIагIа кхер ветераний совета «кхелах», хIана аьлча, укхаза дизза хьадех цунгара доагIар, шийга мукIарло а дайташ кIалъоттаву бехка. Ветераний совето говза дувца харах, хIилла лелаярах болча бехка кIалхарвалийтац, нагахьа санна бехказло йолаш гIулакх нийсделча новкъостал ду.

Лаьчас общественни болх кхы мелдар дита лелабеш бац. Шин болх даим цIена кхоачашбу цо. Масала, иттагIча пятилетка задани шин шерея цхьайтта беттаи кхоачаш а иь. шо шу совгIа я цо цхьайттагIча пятилетка плана чотагIа къакийн.

Балха тIа Лаьчий каллара керттерчарех цхьа бахьан-м халонех бIу ца къожабеш хилар да. Бакъда, доккхача маIане да предприяте администраце, партийни профсоюзни организацеша коллективера социалистически яхь форманна а доацаш, бокъонца уйла тIа а яхийта вIаштIехьаьккхар. Лаьча санна бола болхлой цу яхьа кулгалдеча, итогаш еча дакъа лоацаш хилар да.

— «1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхачалца а СССР социальни экономически дегIайоалаяра керттера лостамаш» яха парте XXVI съездага йола КПСС ЦК проект ювцаш, — йоах Темирбулатова, — тхона, шоферашта, дика гу автотранспорта дакъе тхоашта карагIала мел тарлур. Цу лостамаш тIа тхога кхоачача даькъа белгалдаьраш доккхий дале а, кхоачаш а тIехкхоачаш а дулургдолаш да. Социалистически яхь лелаяра, цун итогаш массанена а дIайовзийтара опыт дика Iоалла оаха. Цудухьа къаьстта хIоране бехктохкам белгалбеш я парте XXVI съезда сийна оаха дIайолаяь яхь. Шеко яц къахьегама доккхийча совгIаташца тха коллектив коммунистий форума някъагIоргхилар.

Ший керттера дехар, общественни болх иштта толаме дIанкахьа вIаштIехьа мишта доал-хьогI Лаьчий, аьнна хетаду цкъарчоа. Тамаш я а я из-м. Мелла аьлча а хIара балха дийнахьа 600—700 километр гаргга никъ бу. Шаккхе а вийслац цун балхара ханнахьа цIагIолга. Рейс чаккьяьлча - машината хьажа, кхоанарча рейса из кийчъе еза, цул совгIа, общественни гIулакхаш а хул балха воацача хана чакхдаха дезаш. Лоацца аьлча, шийх болх безаш цунах вашаш волча, денаш хьинара долча сага мара вIаштIехьдалац из. ХIаьта Лаьча цу тайпарча нахах хилар шеко яц.

ХI. ТАРАМОВ.

НОВКЪОСТ ДАГАЛОАЦАШ

Кхелкав, Иван Ильич Гвоздиков, СССР журналистий Союза член, тIеххьарча хана гIишлой промстройматериалий болхлой профсоюза обкома отдела заведующи волаш болх беш хиннар.

И. И. Гвоздиков ваь 1920 шера 25 октябре. Сийлахь-боккха Даймехка тIом хилалехьа хьетархо волаш болх баьб. ТIом беш, хала ... наш ль хиннав.

Иван Ильича дукхача шерашка болх баьб кепайоаздне. Из редактор хиннав «Красное Знамя», «Кизлярская правда», республикански кагирхой «Комсомольское племя» яхача газетий. Дукхача хана И. И. Гвоздикова болх баьб телевиденен радиовещанен республикански комитете. 1970 шера дена 1973 шерага кхачалца «Грозненский рабочий» яхача газета редактора заместитель хиннав. Газет дешараш вовзаш хиннав И. И. Гвоздиков принципиальни партийни журналист санна, хIаьта коллегашта — дика новкъост, наьха гIулакха оарцагIвала кийча вола саг санна а.

Иван Ильич виц ца луш тха дегашка даим вахаргва.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

4 ДЕКАБРЬ

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.40 — Iуйранара гимнастика.
9.05 — Мультфильмай программа.
9.35 — Фильм — берашта. «Трое... приключени». Художественни фильм.
10.45 — Кагирхоех дола илли.
11.20 — Керладараш.
14.30 — Керладараш.
14.50 — Мехка телевиденен студей документальни фильмий программа.
15.20 — Барма кортамукъален Денца. ... ансамбла концерт.
15.50 — «Телестадион».
16.20 — «Дунена го бахаца 80 дин». Дукхача серей мультипликационни фильма премьера. 1—2 серем.
17.05 — «Москвачаша карте ...».
17.35 — «Ер тамашийна дуне» ... литературни викторина.
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — «Советаши вахари».
19.35 — «Безамах дола духьараш». Телевизионни художественни фильма премьера.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Ла Скала» яхача Милански театра сцена тIа советски илланчаш.
22.40 — «Тахан — дунен тIа». Информационни выпуск.

II ПРОГРАММА

11.15 — «Эрсий къамаьл».
11.45 — Дагестан «Гармония» ... ансамбль.
12.20 — «ЙоргIа мустанг». Телевизионни художественни фильм.
13.30 — «Кердача технологех». Телевизионни документальни фильм.
15.50 — «Са доттагIий сода бахча хинна» Ерригсоюзни радион Центральни телевиденен берий Ишкхачера хора концерт.
14.30 — «Сийлах ала баргба».
... «Искра» яха газет вIашагIдоаллара исторех лаьца.
16.40 — «Тамашийна яхе бес».
16.50 — Дешархошта. «Майор «Вихрь». Художественни фильм.
18.00 — Юкъаш а парте XXVI съездага йола КПСС ЦК проект. Халкъа хеттесай Р. Ахматовай къамаьл.
18.15 — «Нохч - ГIалгIайчу гIолла».
18.35 — Киножурнал.
18.45 — «Механизаторам ... бар».
19.00 — «9-гIа студе». Дийцар — политически обозреватель В. С. Зорин.
20.00 — «Бийса дикьлий хийла шун, берааш!»
20.15 — Кег - совлеташ хоккеяча спорта СССР чемпионат. Многобарье. Кханиж. Алма-Атера переда...
21.00 — Моцарт. 5 концерт.
21.40 — «ДIадахача шерара къурел». Телевизионни художественни фильм.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 9-24-08; редактора заместителя — 9-24-03; бехктохкама секретара — 9-24-00; отделий: партийни вахара — 9-24-04; промышленностех транспортех — 9-24-01; юрта боахама — 9-24-06; культура — 9-24-05; кехаташ — 9-24-07; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 9-24-08; заместителя редактора — 9-24-03; ответственного секретаря — 9-24-00; отделов: партийной жизни — 9-24-04; промышленности и транспорта — 9-24-01; сельского хозяйства — 9-24-06; культуры — 9-24-05; писем — 9-24-07; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка

СФ05002. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 0001.